

Úvodné slovo

Milí čitatelia!

Slovenské národné povstanie patrí k najdramatickejším kapitolám v dejinách Slovenska. Bolo spontánnym prejavom nesúhlasu väčšiny obyvateľov Slovenska s autoritatívnym režimom vojnovej Slovenskej republiky a agresívnou politikou nacistického Nemecka. Problematika povstania v regiónoch Slovenska nebola doteraz dostačujúcim a objektívnym spôsobom spracovaná, čo platí aj pre Kremnicu. K poznaniu priebehu povstania v Kremnici a jej okolí sme sa pokúsili prispieť prostredníctvom tohto špecializovaného čísla časopisu Kremnický letopis. Opierali sme sa pri tom o všeobecné pramene, ale aj o svedectvá súčasníkov, konkrétne manželov Ireny a Vladimíra Varinských. Vladimír bol účastníkom povstania a viedol si počas neho denník. Irena vyučovala na škole pre hluchonemých v Kremnici a starala sa o dcérku Editku. Od roku 1979 začali spisovať spomienky na svoj život, pričom sa venovala aj obdobiu Slovenského národného povstania. Oba pramene, denník i spomienky, vyšli tlačou vďaka dcére manželov Varinských p. Edite Varinskej, žijúcej v nemeckom Düsseldorfe. Treba zdôrazniť, že predkladané číslo časopisu nespracúva problematiku povstania v Kremnici vyčerpávajúcim spôsobom. Tejto téme bude potrebné v budúcnosti ešte venovať pozornosť.

*Mgr. Daniel Haas Kianička, PhD.
predseda o. z. SOS Kremnica*

Obsah

- s. 4 - 19, *Daniel Haas Kianička*:
Slovenské národné povstanie a Kremnica
Príbeh manželov Ireny a Vladimíra Varinských
- s. 19 - 24, *Irena Varinská*:
Moje spomienky na Slovenské národné povstanie v Kremnici
- s. 24 - 26, *Vladimír Varinský*:
Zápisky zo Slovenského národného povstania
Z denníkových záznamov účastníka povstania v Kremnici a okolí

Vydanie tohto čísla časopisu finančne podporila Nadácia Tatra banky:

NADÁCIA
T A T R A B A N K Y

Slovenské národné povstanie a Kremnica

Príbeh manželov Ireny a Vladimíra Varinských

Daniel Haas Kianička

Význam a prípravy Slovenského národného povstania

K najdramatickejším udalostiam v dejinách Slovenska patrí Slovenské národné povstanie. Prvá Slovenská republika vznikla v roku 1939 ako vazalský štát nacistického Nemecka. Jej politický režim mal autoritársko-totalitný charakter spočívajúci na vodcovskom princípe s prvkami blízkymi fašistickému Taliansku a frankistickému Španielsku. (1)

Samotnú existenciu vojnovnej Slovenskej republiky nemožno *a priori* odsudzovať, chápať ju však treba v príslušnom dobovom kontexte. Objektívna historiografia akceptuje vznik prvého samostatného štátneho útvaru Slovákov a nezatraca jeho pozitívne stránky, zároveň ale kriticky hodnotí jeho totalitný charakter a bezalternatívnu kolaboráciu s nacistickým Nemeckom. Tej politickí predstavitelia Slovenskej republiky zostali verní až do tej miery, že sa tým zrejme ešte viac ako odboj pričinili o zánik tohto štátneho útvaru. Vládna garnitúra nepochopila v dostatočnej miere reálny vývoj udalostí vo svete, ktoré rozhodovali o povojnovom usporiadaní Európy, a nedokázala nájsť alternatívy zachovania Slovenskej republiky. Tvrdohlavo až do úplnej agónie kolaborovala s nacistickou mocou. Zodpovednosť politických predstaviteľov za všetky vojnové zločiny je priama a neodškriepiteľná. Ich vinou okupovala nemecká armáda Slovensko, zavádzali sa neúčelné devastačné hospodárske opatrenia, drancovali sa hospodárske zdroje Slovenska, násilne sa využívala slovenská pracovná sila na Slovensku aj v Nemecku, terorizovalo sa obyvateľstvo a väznili a likvidovali sa účastníci Slovenského národného povstania, masovo vraždili civili, vypaľovali sa obce a v rámci holokaustu sa deportovalo židovské obyvateľstvo do nemeckých vyhladzovacích táborov. (2)

Prostredníctvom Slovenského národného povstania sa Slováci dištancovali od vojnového totalitného režimu Slovenskej republiky kolaborujúcemu s nacizmom a fašizmom a postavili sa na stranu svetových demokratických síl. Išlo o spontánny prejav vôle Slovákov, preto je spochybňovanie povstania zo strany časti verejnosti, politických „nacionalistických“ prúdov a niektorých historikov neobjektívne. Zabúda sa pritom na obeť, ktoré priniesli účastníci povstania a ich podporovatelia zo strany civilnej verejnosti. Názory predstavujúce Slovenské národné povstanie v protislovenskom a protinárodnom svetle a deklarujúce zbytočnosť obetí povstania prehliadajú skutočnosť, že Slovensko sa prostredníctvom neho zaradilo na stranu víťazných krajín druhej

svetovej vojny. Do povstania sa zapojili zjednotené opozičné politické smery Slovenskej republiky, značná časť armády, slovenskí partizáni, ako aj slovenskí finančníci a národohospodári. Povstanie sa dlhodobo a systematicky pripravovalo a malo podporu v spoločnosti. Nešlo o náhodnú súhru okolností. To všetko bola reakcia na neschopnosť vlády reflektovať vlastnú politickú zodpovednosť za všetky spáchané zločiny, čo ju nútilo do poslednej chvíle spolupracovať s nacistickým Nemeckom. Vláda sa neusilovala ani naznačiť ústretovosť voči víťazným mocnostiam, ako tomu bolo napríklad v Maďarsku, Bulharsku či Rumunsku. Sama sa tak diskreditovala a to bolo dôvodom toho, že akákoľvek kontinuita prvého samostatného štátneho útvaru Slovákov po vojne bola nemysliteľná. Slovenské národné povstanie bolo spontánnou akciou celej slovenskej spoločnosti. Povojnové privlastnenie si zásluh za povstanie komunistickou mocou je preto takisto absolútne neakceptovateľné. (3) Prisvojenie si povstania komunistami pokrivilo slovenskú historiografiu na obdobie 40-tich rokov. Pretrvávanie názorov o výlučných zásluhách komunistickej strany v povstaní v časti verejnosti je neobjektívne a nezohľadňuje skutočnosť, že komunisti po roku 1948 prenasledovali a terorizovali účastníkov povstania z ostatných politických či apolitických prúdov.

Slovenské národné povstanie nebolo izolovanou akciou. Bolo súčasťou širokého protinacistického a protifašistického hnutia v Európe. Začlenenie povstania do medzinárodných súvislostí prispelo k tomu, že Slovensko prestalo byť mocnosťami chápané ako vazalský štát nacistickej nemeckej ríše. Povstanie viazalo značné nepriateľské sily a krajiny protihitlerovskej koalície ho uvítali (hoci diplomatické rokovania pri prípravách povstania neboli jednoduché). Pozitívne odozvy boli nielen v USA, ale aj vo Veľkej Británii, Sovietskom zväze (napriek určitým výhradám z jeho strany) a ďalších krajinách (napríklad v Brazílii či Perzii). USA deklaráciou zo 7. septembra 1944 uznalo povstalecké vojská za oficiálnu spojeneckú armádu. Povstanie malo pluralitný a internacionálny charakter – zúčastnili sa ho príslušníci 32 národov a národností sveta. Patilo k najväčším ozbrojeným protinacistickým vystúpeniam v Európe. Z nich bolo jediným, ktoré malo v tyle nepriateľa k dispozícii aj vlastné letecké sily. Práve pluralita povstania by mala byť pevnou súčasťou slovenského národného príbehu, pretože prispela k preklenutiu rozporov medzi krajinami víťaznej spojeneckej koalície a zjednotila spoločnosť doma na Slovensku. (4)

Odpor proti nacistickej a fašistickej moci mal počas

druhej svetovej vojny v Európe rôzne formy – od spontánných prejavov odporu až po ozbrojené vystúpenia v podobe partizánskych akcií a otvorených povstaní. Rozvíjal sa v podobe sabotáží, spravodajských akcií, ilegálnych politických rokovaní, pomoci prenasledovaným osobám i v podobe aktívneho vojenského odporu. Najorganizovanejší a najaktívnejší bol odpor vo Francúzsku, Juhoslávii a Sovietskom zväze. Podporovali ho, prirodzene, všetky štáty protihitlerovskej koalície, aby tým urýchlili porážku nepriateľa. Na Slovensku sa rezistencia voči totalitnému štátnemu zriadeniu rozvíjala už od roku 1939. Krajinu ovládala Hlinkova slovenská ľudová strana na čele s prezidentom Jozefom Tisom a jej paramilitantné oddiely Hlinkovej gardy. Napriek určitým úspechom nového štátu v oblasti ekonomiky, vede a kultúre, založeným však najmä na vojenskej konjunktúre, odpor voči antidemokratickému a militantnému režimu krajiny sa postupne stále viac rozvíjal. Z politického hľadiska mal odboj tri hlavné smery – komunistický, sociálnodemokratický a občianskodemokratický. Odpor existoval aj v rámci cirkvi, najmä evanjelickej, v rôznych spolkoch, zväzoch a organizáciách. Všetky politické prúdy mali spojenie s československou emigráciou v Londýne a Moskve. Kvalitne organizovaný bol najmä komunistický odpor, aktívne však boli aj iné odbojové skupiny – napríklad Flóra, Justícia, Demec, Obrana národa a skupiny Daniela Ertla, Miloša Juráša, Vavra Šrobára, Jozefa Lettricha a Jána Ursínyho. Partizánske hnutie sa na Slovensku zrodilo v roku 1942. Spočiatku bolo organizované v horách na východnom Slovensku, v Turci, na Liptove, na Hornej Nitre a v okolí Banskej Štiavnice. Členmi partizánskych jednotiek boli rôzni antifašisticky zmýšľajúci jedinci, zbehovia zo slovenskej armády, rasovo a politicky prenasledovaní sovietski utečenci z nacistických táborov, prenasledovaní Česi a Moravia atď. Dôležitá bola rezistencia, ktorá sa začala rodiť v rámci slovenskej armády. Tá sa ako celok totiž neznačovala a nesfašizovala, čo malo korene v predvojnovom demokratickom vzdelaní veliaceho aparátu armády, v národnom povedomí a skromnom sociálnom pôvode jeho členov, ako aj v dôsledku skúseností vojska s nacistickým a bolševickým terorom na východnom fronte. Pozitívnu skúsenosť s demokratickým systémom mala vôbec celá slovenská spoločnosť a inteligencia. (5)

Odpor voči režimu začal silnieť v priebehu roku 1943. V decembri tohto roku vznikla ilegálna Slovenská národná rada, ktorú vytvorili predstavitelia demokratického a komunistického odboja. Rada prijala tzv. Vianočnú dohodu, ktorá deklarovala boj proti nacizmu a prihlásenie sa k politickému odkazu Československa s rovnoprávnym postavením Slovenska. Uzavretá bola aj československo-sovietska spojenecká zmluva o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci. Po dohode Slovenskej národnej rady s československou exilovou vládou v Londýne bolo prípravami povstania poverené Veliteľstvo pozemného vojska v Banskej

Bystrici. Na jeho čelo bol ustanovený podplukovník Ján Golian. Veliteľstvu podliehalo zhruba 24 000 vojakov. V apríli 1944 vzniklo na koordináciu prípravných prác aj ilegálne Vojenské ústredie armády. Plán povstania predložil Ján Golian Slovenskej národnej rade a londýnskej exilovej vláde 29. júna 1944. Informovaná bola o ňom aj sovietska strana. Dve východoslovenské armádne divízie mali uľahčiť prechod sovietskej Červenej armády cez Karpaty, tzv. zápoľná armáda sa mala sústrediť v oblasti priestoru Zvolen – Banská Bystrica – Brezno. Zároveň sa na stredné Slovensko presúvali z Bratislavy financie, vojenská výstroj, pohonné hmoty, lieky, potraviny a priemyselné produkty, čo bola najmä zásluha národohospodárov Imricha Karvaša, Petra Zaťka, ako aj ďalších predstaviteľov občianskeho odboja. (6)

V rovnakej dobe sa na Slovensku začalo prehlbovať partizánske hnutie. Zo začiatku boli hlavnými partizánskymi centrami Turiec a Horehronie. V Turci velil slovenským partizánom Viliam Žingor a sovietskym Peter Alexejevič Veličko. V auguste 1944 prišli do Turca aj francúzski partizáni z internačného tábora v Maďarsku. Peter Veličko poslal 18. augusta do Kyjeva, kde sídlil Ústredný štáb partizánskeho hnutia, plán na obsadenie Turca. Podľa neho sa mali zatarasiť tunely smerom na Kral'ovany, Strečno a Kremnicu, obsadiť sa mali sklady zbraní v Hornej Štubni a Diviakoch, ako aj všetky pošty, telegrafy, letiská a železničné stanice. Pomoc partizánov slovenský odboj uvítal, zároveň však ich predstaviteľov žiadal, aby upustili od akcií predtým, ako budú prípravy povstania hotové. Vzájomné rokovania však neboli veľmi úspešné. Napríklad Gustávovi Husákovi, predstaviteľovi komunistického odboja, sa nepodarilo prehovoriť Petra Velička, aby neobsadzoval Turiec pred 25. augustom. Aktivity partizánov podporovala aj londýnska československá vláda. To, spolu so zložitými rokovaniami so sovietskou stranou o zosúladení povstania s postupom Červenej armády, bolo napokon dôvodom, že povstanie začalo v nevýhodnom variante, teda bez koordinácie so sovietskou armádou. (7) Zároveň došlo k začiatku obsadzovania Slovenska nemeckým okupačným vojskom.

Okupácia slovenského územia nemeckou armádou nebola vyvolaná iba situáciou na Slovensku, ale mala aj širšie geopolitické dôvody. Nacistom sa nepodarilo rozštiepiť protinemeckú koalíciu, v Normandii došlo k otvoreniu druhého frontu, vo Varšave (1. augusta 1944), v Paríži (19. augusta) a v Rumunsku (23. augusta) vypukli veľké protinacistické povstania. Nemci mali preto eminentný záujem o pacifikáciu území ležiacich v zájme nemeckých armád, a to aj na Ukrajine a Slovensku.

Medzitým na Slovensku začali partizáni v spolupráci s vojskom rozvíjať ofenzívne bojové akcie. V noci z 23. na 24. augusta zatarasili tunely pri Strečne a Kral'ovanoch, podobne tomu bolo aj na Horehroní. Neskôr obsadili Ružomberok, Liptovský Mikuláš, Dolný Kubín, Brezno a ďalšie lokality. Pritom nikde nenarazili na výraznejší odpor vládneho režimu. V Martine boli

zajatí členovia nemeckej vojenskej misie generála Otta, ktorá sa vracala vlakom z Bukurešti do Berlína. Ráno 28. augusta ich postrieľali v martinských kasárňach. Partizáni vyvíjali zároveň aj aktivity proti príslušníkom nemeckej menšiny na Slovensku. Akcií bolo také množstvo, že vládne Ministerstvo vnútra vydalo 26. augusta obežník o využití asistenčných jednotiek vojska proti partizánom. (8) Toto nariadenie však u armády nenašlo odozvu. Vláda prestala kontrolovať situáciu vo vlastnom štáte.

Vzhľadom na vývoj na fronte, ako aj priamo na Slovensku dospeli nemecké orgány k presvedčeniu, že je nevyhnutné vojensky obsadiť slovenské územie. Už 24. augusta začal na Dukle z poľskej strany nemecký tankový zbor vytvárať predsunuté oddiely. Pripravovala sa aj akcia armádnej skupiny Heinrici, ktorá mala odzbrojiť dve východoslovenské divízie slovenskej armády. Dôvodom bolo najmä to, že tieto divízie vôbec nereagovali na aktivity partizánov na Slovensku. Zároveň SD (*Sicherheitsdienst*) už na začiatku augusta charakterizovalo zmýšľanie verejnosti na Slovensku ako anti-fašistické. Situáciu ako nebezpečnú pre nemeckú stranu vyhodnotil aj nemecký Zahraničný úrad a nemecký veľvyslanec na Slovensku Hans Ludin. K rozhodnutiu okupovať Slovensko prispelo poznanie nemeckej strany, že slovenská pronacistická vláda celkom stratila kontrolu nad situáciou v krajine. Úsilím nemeckej strany bolo udržať Slovensko v nacistickom bloku štátov. Okupačné vojská mali potlačiť rozvíjajúce sa povstanie, pretože akcie narušili spojenie nemeckej strany s vojskami bojujúcimi na východnom fronte. Takisto chceli zabrániť tomu, aby sa povstanie prenieslo do Protektorátu Čechy a Morava. Zároveň sa na Slovensku mala vyriešiť židovská otázka, čo znamenalo úplné vyhladenie židovského obyvateľstva. Pri okupácii mali nemecké vojská využívať prostriedky nevyberaného teroru. Jednotky SS (*Schutzstaffel*), komanda SD (*Sicherheitsdienst*) a SIPO (*Sicherheitspolizei*) a *Wehrmachtu* (armáda) boli vopred zbavené zodpovednosti za všetky zločiny. (9)

V dôsledku celkovej situácie a pod vplyvom martinskej akcie (likvidácia misie generála Otta) navštívil veľvyslanec Ludin 28. augusta prezidenta Slovenskej republiky Jozefa Tisa a spolu rozhodli o vojenskom obsadení územia Slovenska nemeckou armádou. Jej ozbrojené kolóny sa pohli smerom na Slovensko. V ten istý deň večer oznámil podplukovník Ján Golian všetkým vojenským posádkam, že obsadenie Slovenska je otázkou krátkeho času a vyhlásil bojovú pohotovosť a zvýšenú spravodajskú činnosť, a to tak vo vnútrozemí, ako aj na hraniciach. Prichádzajúce nemecké jednotky mali byť zničené. 29. augusta o 15. hodine a 15. minúte po správe, že Nemci smerujú cez Púchov na Slovensko, rozhodol Golian o najvyššej bojovej pohotovosti. Južne od Žiliny začali prvé bojové akcie s nemeckými oddielmi. Večer o 19. hodine vystúpil v bratislavskom rozhlase pod nátlakom generál Ferdinand Čatloš a oznámil príchod nemeckých vojsk na Slovensko. Odsúdil akcie

partizánov a vyzval obyvateľov krajiny, aby privítali nemecké jednotky a nekládli im odpor. O hodinu neskôr však Ján Golian dohovoreným heslom „Začnite s vyst'ahovaním“ oficiálne vyhlásil povstanie. (10)

Centrom povstania sa stala Banská Bystrica. Slovenská národná rada prevzala moc na povstaleckom území. Z Banskej Bystrice po dva mesiace vysielal Slobodný slovenský vysielateľ. Východné Slovensko bolo pre povstanie stratené, pretože generál Augustín Malár neuviedol 29. augusta východoslovenské divízie do bojovej pohotovosti, ale odletel do Bratislavy na konzultácie s generálom Čatlošom. Do povstania sa na začiatku zapojilo 18 000 slovenských dôstojníkov a vojakov. Po prvej a druhej mobilizácii to bolo spolu 60 000 bojovníkov. Povstaniu velil najskôr Ján Golian, od 7. októbra 1944 generál Rudolf Viest. Do povstania sa zapojilo aj zhruba 18 000 partizánov, ako i žandárstvo, finančná stráž, milície a ďalší povstalci. Boje koordinovala Rada na obranu Slovenska a Hlavný štáb partizánskych oddielov na Slovensku. Na súvislých úsekoch frontu sa bojovalo takmer dva mesiace, a to na území 30 okresov s rozlohou 20 000 km² so zhruba 1 700 000 obyvateľmi. Počet nemeckých okupačných vojakov dosiahol v polovici októbra počet cca 48 000 – 50 000, čo bolo spolu zhruba päť vojenských divízií. Nacistické jednotky neboli teda početne v prevahe, o ich víťazstve na otvorenom bojom poli však rozhodla technická vyspelosť a bojové skúsenosti. Povstalcami sa po dva mesiace darilo držať v rukách povstalecké teritórium, čo bolo vzhľadom na uvedené skutočnosti veľmi cenné. Po strate frontu prešli slovenské jednotky na partizánsky spôsob boja, pričom partizánska vojna trvala až do oslobodenia územia Slovenska v roku 1945. (11)

Slovenské národné povstanie a Kremnica

Slovenské národné povstanie malo jednotné velenie i jednotnú politickú a hospodársku organizáciu. V každej lokalite malo, prirodzene, svoj osobitý priebeh. Povstanie sa výrazne dotklo aj Kremnice ležiacej zhruba 17 – 18 km západne od povstaleckého centra, mesta Banskej Bystrice. Problematika priebehu povstania v Kremnici a okolí nebola doteraz objektívnym spôsobom spracovaná. V roku 1974 vyšla kniha Protifašistické hnutie a odboj v Kremnici a v okolí, v nej však zásluhy za povstanie boli viac-menej pripísané iba komunistickej strane. O období povstania v Kremnici referujú dva vzácne ego-dokumenty (osobné záznamy a spomienky a postoje k udalostiam). Ide o denník, ktorý si viedol Vladimír Varinský a knihu spomienok, ktorú v roku 1978 napísala Vladimírova manželka Irena, rodená Višňovská. Irena (1905, Banská Štiavnica – 1999, Banská Bystrica) v rodnej Banskej Štiavnici vyštudovala meštiansku školu a neskôr tam začala študovať aj na Odbornej škole pre ženské povolania – odbor dámske krajčírstvo. Z banskoštiavnickej školy prestúpila neskôr na Štátnu odbornú tkáčsku a krajčírsku školu v Prostějov-

Irena a Vladimír Varinskí na výlete vo Vysokých Tatrách, 1940
Súkromný archív p. Edity Varinskej (dcéry)

ve, ktorú ukončila diplomom v roku 1935. Po štúdiách si v Banskej Štiavnici zriadili vlastný krajčírsky salón. V roku 1939 získala miesto odbornej učiteľky a vedúcej dámskej krajčírskej dielne na Štátnej pokračovacej škole pre hluchonemých v Kremnici. V roku 1941 uzavrela manželstvo so svojim kolegom Vladimírom Varinským. Spolu mali tri deti – dcéry Editku (1943), Ruženku (1945) a Darinku (1946). Rodina sa v roku 1949 presťahovala do Banskej Štiavnice a v roku 1952 do Prešova, kde Irena získala diplom učiteľky základných deväťročných škôl (odbor slovenčina – výtvarná výchova). V roku 1966 presídlili do Banskej Bystrice. Vladimír Varinský (1912, Liptovský Trnovec – 2005, Banská Bystrica) po stredoškolských štúdiách pracoval najskôr v stolárskej dielni svojho otca v Liptovskom Tr-

novci a potom v železničných dielňach vo Vrútkach. V roku 1938 ho prijali na Štátnu pokračovaciu školu pre hluchonemých v Kremnici, kde sa stal vedúcim dielenským učiteľom. Po vypuknutí Slovenského národného povstania narukoval do povstaleckej armády. 30. októbra 1944 sa stal nemeckým zajatcom. Po návrate zo zajatia v Nemecku opäť vyučoval na kremnickej škole. Ako bolo uvedené, Vladimír neskôr s rodinou žil v Banskej Štiavnici, Prešove a Banskej Bystrici. V Banskej Štiavnici bol pedagógom na Vyššej priemyselnej škole a absolvoval tu učiteľskú akadémiu. V Prešove takisto vyučoval na Vyššej priemyselnej škole. V tom čase získal titul inžiniera na Drevárskej fakulte Vysokej školy lesníckej a drevárskej vo Zvolene (drevársky odbor). V roku 1964 začal pôsobiť na Pedagogickej fakulte v

Banskej Bystrici. O dva roky sa s rodinou do Banskej Bystrice aj natrvalo presťahoval. (12) Počas povstania bol Vladimír Varinský príslušníkom slovenskej armády a neskôr zajatcom. Jeho manželka Irena Varinská v tomto období naďalej žila v Kremnici a vyučovala na škole pre hluchonemých, kde viedla spomenutú krajčírsku dielňu. Je vzácné, že nás o období povstania informujú obaja z manželskej dvojice. Ich zápisy predstavujú jedinečný osobný pohľad na povstanie a vojnové udalosti.

Ako teda prebiehalo povstanie v Kremnici? Takisto aj v Kremnici a jej okolí sa už pred začiatkom povstania začalo šíriť partizánske hnutie. Na jeho čelo stáli Gejza Lacko a Jozef Vajs. Tí sa 22. augusta 1944 stretli v Sklabini s veliteľom I. partizánskej brigády Petrom Alexejevičom Veličkom a rokovali o spoločnom postupe. O tri dni neskôr, keď Veličkovci obsadili Mošovce, požiadal Gejza Lacko Velička, aby vydal súhlas na začatie akcií aj v priestore Kremnice. Ešte v ten istý deň, teda 25. au-

Vladimír Varinský so švagrom Paľkom
Súkromný archív p. Edity Varinskej

Približujú pohľad bežného človeka s jeho každodennými strasťami (vojna, nedostatočné zásobovanie, strach). Do zápisov Ireny a Vladimíra sa pretavili aj ich vzájomné city – to, ako prežívali vzájomné odlúčenie, ako aj to, ako sa obávali o život toho druhého. Práve kombinácia oficiálnych pramenných dokumentov s osobnými záznamami umožňuje lepšie a do väčšej hĺbky spoznať a „precítiť“ povstalecké udalosti a tragédiu vojny.

gusta, bol zatarasený železničný tunel na Kremnických Baniach. Operáciu vykonala minerská skupina I. partizánskej brigády. V tuneli boli do seba zakliesnené dva proti sebe idúce vlaky – jeden nákladný a jeden osobný, ako sa to uvádza v spomenutej knihe Jozefa Holičku z roku 1974. (13) Zatarasenie tunela spomínajú vo svojich zápiskoch aj manželia Varinskí. Irena napísala: „A o určitý čas, asi 28. augusta, otriasla Kremnicou správa,

že ruskí partizáni zatarasili tunely a vlaky smerom na Štubňu už nemôžu chodiť... Keď sa vlak z Martina dostal na Piargy (dnes Kremnické Bane), stanicu obsadili partizáni a cestujúcich vyzvali, aby i s batožinou vystúpili... Vlaky sa do seba tak zasekli, že sa zliali v obrovskú neforemnú masu. Ľudia museli ísť do Kremnice pešo. Toto bol začiatok Slovenského národného povstania.“ K týmto vetám pripojila zaujímavú podrobnosť. Nákladný vlak vchádzajúci do tunela z kremnickej strany bol naložený bielym vlneným oblečením, detskými, ženskými i mužskými svetrami. Tie po vojne celkom bežne nosievali ľudia v Kremnici a jej okolí. „Poodnášali si ich z vykoľajeného vlaku...“ (14) Vladimír Varinský si do denníka zapísal: „28. august 1944 – pondelok. V noci v tuneli od Piargov partizáni vyhodili dva vlaky a zatarasili tunel.“ (15) V záznamoch Ireny a Vladimíra Varinských sa zatarasenie tunela datuje do 28. augusta 1944, v knihe Jozefa Holičku však do 25. augusta 1944. Ako to vysvetliť? Jednu z možností ponúka známa a vo vacerých lokalitách dokladovaná skutočnosť, že udalosti predchádzajúce Slovenskému národnému povstaniu boli v rôznych starších publikáciách antedatované, aby si ten-ktorý partizánsky alebo vojenský oddiel prisvojil prvenstvo pri začatí bojových operácií vedúcich k povstaniu. Pravdepodobnejší ako dátum zatarasenia tunela sa teda javí 28. august, navyše, keď vieme, že Vladimír Varinský sa v tej dobe vracal od rodičov z Liptova späť do Kremnice. Z Martina prešiel cez Turiec a potom cez Kremnické bane do Kremnice, teda fyzicky bol prítomný v oblasti, kde sa nachádzal tunel.

Prípravy na povstanie sa v Kremnici oficiálne začali 24. augusta 1944. V ten deň sa v kremnických kasárňach stretli major Daxner, nadporučík Július Pavlis, nadporučík Tibor Horváth a nadporučík V. Nosek s predstaviteľmi civilného odboja Jozefom Horváthom (bývalým kremnickým starostom) a Dr. Birešom. Velenie kremnickej posádky informovalo odbojárrov o tom, že dostali od ilegálneho ústredia vojska pokyn, aby začali v Kremnici pripravovať povstanie. Na stretnutí sa dohodlo, že majú byť presondované možnosti spolupráce so žandármi a partizánmi a Daxner, Horváth a Pavlis majú do povstania zapojiť ostatných kremnických dôstojníkov a vojakov. 26. augusta navštívil Jozefa Horvátha v jeho byte Jozef Vajs a informoval ho o stave priprav partizánov na povstanie. Na druhý deň sa Horváth stretol so žandárskym veliteľom Morávkom a opäť aj s Jozefom Vajsom. Agilnou spojkou medzi partizánmi a civilným odbojom bol Jozef Holička. Pozorne sledoval situáciu v meste. Jozef Vajs výborne poznal kremnické pomery a pripravil do akcie partizánov, ako to do kroniky mesta Kremnice zaznamenal spomenutý Jozef Horváth. (16) 27. augusta Vajs oznámil Horváthovi a nadporučíkovi Pavlisovi, že partizáni hodlajú obsadiť mesto v noci z 28. na 29. augusta (z pondelka na utorok). (17) 28. augusta panovala v Kremnici ešte stále pomerne pokojná, i keď už napätá atmosféra. Žandári podali Jozefovi Holičkovi správu o tom, že príslušníci Hlinkovej gardy,

ako aj niektorí exponovaní obyvatelia nemeckej národnosti opúšťajú mesto. Večer sa uskutočnila v kasárňach posledná porada odboja. Utorok 29. augusta, teda v deň, keď začali nemecké vojská obsadzovať Slovensko a večer bolo oficiálne vyhlásené Slovenské národné povstanie, bol v Kremnici ešte stále pokojným dňom. Odbojáři sa však už otvorene začali hlásiť k povstaniu. Nenarazili pritom na žiadny odpor zo strany ľudáckeho vládneho režimu. 30. augusta sa po meste rozšírila správa, že vypuklo povstanie. Kremnický Národný revolučný výbor vydal manifest (vo forme zavčasu ráno po meste vylepovaných plagátov), v ktorom vyzýval obyvateľstvo, aby podporovalo povstanie a aktivity výboru. Partizáni, ktorí medzitým obsadili mesto, v noci z 30. na 31. augusta pozatýkali „v Kremnici a okolí všetky osoby nebezpečné povstaniu“. (18)

Vladimír Varinský vo svojom denníku popísal obdobie predchádzajúce bezprostredne povstaniu, ako aj samotné vypuknutie povstania pomerne stručne. Poznamenal si, že, keď bol v Trnenci u rodičov na letných prácach, zatarasili partizáni 23. augusta tunel v Kráľovanoch. 24. augusta prišiel na železničnú stanicu v Liptovskom Mikuláši. Na cestu domov sa však mohol vydať až 26. augusta. V ten istý deň sa vrátila do Kremnice aj jeho manželka Irena s dcérkou Editkou. Boli na návšteve v Banskej Štiavnici u Ireniných rodičov. Vladimír si do denníka zapísal, že 28. augusta bol zatarasovaný tunel na Kremnických Baniach, o čom už bola reč, že 29. augusta prišli nemecké jednotky na Slovensko a že 30. augusta začal v Banskej Bystrici vysielat' Slobodný slovenský vysielateľ. Vladimír cestoval z Liptova do Kremnice niekoľko dní, pretože nepremávali vlaky. Vyzerá to tak, že domov prišiel až 28. augusta, keďže po ceste sa dozvedel o likvidácii nemeckej misie generála Otta v Martine, ktorá sa uskutočnila práve 28. augusta. Túto skutočnosť si zapísala do knihy spomienok jeho manželka Irena. (19)

29. augusta bolo vyhlásené povstanie a zatknutí boli niektorí provládni dôstojníci. Vyhlásenie (hoci prípravy na povstanie neboli ešte ukončené) bolo reakciou na začiatok obsadzovania Slovenska nacistickým vojskom. V ten deň boli nemeckými jednotkami v rámci akcie *Kartoffelernte mit Prämie* pacifikované dve východoslovenské armádne divízie, povstanie sa tak skoncentrovalo najmä na stredné Slovensko. Povstalecké vojsko dostalo názov 1. československá armáda (od 30. septembra 1. československá armáda na Slovensku). 29. augusta bol, mimochodom, sviatok S'atia Jána, čo je viac ako symbolické. Počasie bol v ten deň jasné s teplotou 20 stupňov. Z globálneho hľadiska v tento deň dobyli sovietske vojska moldavský Kišinev, rumunský prístav Constanța a oslobodili Bielorusko. Francúzskemu odboju sa podarilo dobyť Bordeaux, Američania bombardovali Ostravu. 30. augusta bola z bansko-bystrického rozhlasu vysielaná proklamácia Vojenského revolučného vedenia a proklamácia Predsedníctva Ústredného národného výboru. Obe vyzývali

obyvateľstvo, aby podporovalo povstaleckú armádu a partizánov. Prvé boje s nemeckými vojskami prebiehali od 29. augusta v Žiline a jej okolí. Povstalci sa však z tohto priestoru museli pomerne rýchlo stiahnuť (30. august). Žilina a Čadca boli obsadené nemeckými jednotkami. 31. augusta sa začali boje o Strečno. Do Bukurešti oslobodenej rumunskými povstalcami v ten deň vstúpili sovietske vojská. (20)

Krátko po vyhlásení povstania narukoval Vladimír Varinský do armády. On a jeho rodina pôvodne predpokladali, že nebude do vojska povoláný, keďže bol dielenským učiteľom a tých bolo treba v zázemí. Jeho manželka Irena si k tomu emotívne poznamenala: „A tu nás postihlo veľké sklamanie! V mobilizačnom programe jasne stálo, že výroba na povstaleckom území nesmie byť prerušená, a teda odborní robotníci, dielovedúci, či priemyselní inžinieri mali zostať na svojich miestach. My sme boli presvedčení, že Vladko, ktorý bol od tridsiatehoosemeho vedúcim dielenským učiteľom, samozrejme pod tento program spadá a mobilizácia sa jeho netýka.“ Kolegovi Vladimíra Varinského, učiteľovi Škodovi sa však napokon podarilo presvedčiť riaditeľa školy o tom, že narukovať by mal Vladimír, keďže mal iba jedno dieťa a on dve. Irena Varinská si k tomu zapísala: „Keď sme sa o tom dozvedeli, bol to pre nás hrozný úder, ale už sa nedalo nič robiť, Vladko musel narukovať do kremnických kasární.“ (21) Vladimír si do denníka zaznačil, že 1. septembra vydala Slovenská národná rada Deklaráciu, a že 2. septembra bola vydaná mobilizačná vyhláška. Na jej základe potom o niekoľko dní narukoval Vladimír do povstaleckej armády. Ďalší zápis v jeho denníku pochádza zo stredy 6. septembra: „Prísaha Slovenskej národnej rade (ČSR) do rúk starostu Horvátha“. Ako bolo spomenuté, aj v Kremnici vznikol povstalecký Revolučný národný výbor. Jeho predsedom sa stal Jozef Horváth, bývalý starosta Kremnice (1922 – 1938) a sociálny demokrat. (22) Kremnický Revolučný národný výbor v mene Slovenskej národnej rady prijímal prisahy vernosti povstaniu. Ciele povstania boli zhrnuté v uvedenej Deklarácii SNR. Rada ňou prevzala všetku moc na Slovensku a vyhlásila obnovenie Československa s demokratickejším usporiadaním. Odmietla vládny režim a vyhlásila mobilizáciu záložníkov do 35 rokov. V dokumente boli aj sociálne požiadavky. Deklaroval napríklad spravodlivé rozdelenie národného dôchodku či úpravu vlastníctva pôdy v prospech malých roľníkov. (23)

Do konca septembra 1944 si Vladimír Varinský do denníka zapísal päť udalostí. Vo štvrtok 7. septembra to bola strelba z bližšie nepopísaného lietadla letiaceho nad Kremnicou. Dôležitým dňom bol pre neho 8. september, keďže v ten deň narukoval do armády. V kremnických kasárňach bol pridelený k jednotke vykonávajúcej prieskumnú činnosť. Zameriaval sa na Vojenskú železničnú pohotovosť (VŽP). Do denníka si zaznamenal, že v piatok 15. septembra mal stráž na železničnej stanici v Kremnici. V sobotu 30. septembra cestoval do

Zvolena a späť do Kremnice (medzi 8. 30 – 15.30 hod.). Išlo o prieskumnú cestu, ktorej cieľom bola ochrana železničného úseku medzi oboma mestami. Pri dátume 24. septembra (nedeľa) si zapísal, že jeho manželka Irena s dcérou Editkou odcestovali do Banskej Štiavnice k jej rodičom. (24)

V Kremnici bola situácia po vyhlásení povstania vyhrtená. Irena Varinská si do knihy spomienok zaznamenala nasledujúce slová: „keď sa SNP začalo, zmizli zo scény ľudia a gardisti i s rodinami. Na druhej strane sa zase objavili osoby, o ktorých sa už nevedelo, či sú mŕtve alebo živé. Boli tu zrazu i ľudia, čo sa angažovali za obrodu Československej republiky. Niektorých vypustili teraz z väzenia, iní, hlavne komunisti, sa doteraz schovávali v starých štôlnach i v 300 metrovej hĺbke.“ (25) Z iného prameňa sa dozvedáme, že v Kremnici došlo aj k bojovým stretom. Povstaniu kládla odpor najmä skupina niektorých kremnických Nemcov. Tí boli zakopaní na Šibeničnom vrchu, odkiaľ ich vojsko s partizánmi 3. septembra vytlačilo a odzbrojilo. V noci zo 6. na 7. septembra bol v Kremnici zastrelený neznámym páchatelom vojak, ktorý držal stráž pred Okresným súdom. Prestrelky v meste pokračovali aj ďalej, preto sa povstalci rozhodli tvrdo proti tomu zakročiť. V piatok 8. septembra zatkli niektorých odporcov a nechali ich odeskortovať do Sklabine v Turci. Tu ich vojenský súd odsúdil a všetci bolo zastrelení. 21. septembra došlo v Sklenom pri Kremnici k obrovskej tragédii. V Rovnej hore za dedinou tu partizáni postriekli väčšinu mužov z obce. (26) Išlo o 187 príslušníkov nemeckej menšiny, ktorých po povinnom nástupe na zákopové práce odviezli železnicou za dedinu a tam ich popravili. Popadali do vlastnoručne vykopaného masového hrobu. Popravu vykonala 1. československá partizánska brigáda J. V. Stalina. (27) Kremnicu a jej okolie tak povstanie a vojna zasiahli naplno. Ľudia sa stavali na tú či onú bojujúcu stranu na základe svojho politického presvedčenia, národnostnej orientácie, zo zisťovaných dôvodov i úprimných pohnútok. Dochádzalo k paradoxným situáciám, keď Slováci bojovali proti Slovákom, Nemci proti Nemcom či vojaci proti svojim niekdajším kamarátom. Skrátka, vojna je šialenstvom, ktoré nezmyselne marí ľudské životy a stavia človeka proti človeku.

Irena Varinská ťažko prežívala skutočnosť, že jej manžel musel narukovať (8. 9. 1944). V septembri bola situáciu pre ňu ako tak zvládnuteľná, keďže Vladimír sa ešte zdržiaval v kremnických kasárňach. Zúčastňoval sa, ako sme videli vyššie, rôznych prieskumov a železničných inšpekčných ciest, ale stále nocoval v Kremnici. Irena zaznamenala, že sa vtedy pravidelne stretávali. Buď ho išli s dcérou pozrieť do kasární, alebo ich Vladimír dokonca navštevoval doma. Irena popísala aj niektoré všeobecné vojnové a povstalecké udalosti. Zaznamenala napríklad, že na Slovensko prišli z Protektorátu nemecké vojská, že ruské lietadlá začali zhadzovať na povstalecké územie vojenský materiál, že pri Žiline pomáhali povstalcem francúzski partizáni,

ktorí tam prišli z maďarských koncentračných táborov, že generál Malár na východnom Slovensku „sklamal“ a jeho vojaci boli poslaní do zajatia, že boje na Dukle si vyžiadali desiatky tisíc životov atď. Podľa vývoja na frontových líniiach sa musela zmieriť so skutočnosťou, že Vladimír bude z Kremnice prevelený na iné miesto: „Aj kremnické kasárne museli teraz svojich vojakov zaradiť do bojov, čo znamenalo, že Vladko Kremnicu čoskoro opustí.“ Vtedy riaditeľka školy, kde vyučovala, požiadala, aby mohla s dcérou odísť k rodičom do Banskej Štiavnice. Keď žiadala riaditeľku školy o povolenie odísť, „mysľou (ju) nevnímala“... Odchod jej však povolil. Vladimír manželku s dcérou odprevadil do Hronskej Dúbravy, odkiaľ pokračovali do Banskej Štiavnice. (28) Podľa Vladimírovho denníka sa tak udialo 24. septembra.

Keď Irena dorazila domov k rodičom, stretla sa tam so svojím bratom Štefanom (Višňovským). Spolu sa rozprávali aj o povstaní a ona si niektoré jeho úvahy zapísala. Ide o zaujímavé myšlienky. Štefan (predošlime, že sa stal povereníkom povstaleckej Slovenskej národnej rady) napríklad odsúdil likvidáciu misie generála Otta v Martine, ktorá sa, ako už bolo spomenuté, uskutočnila 28. augusta. Nesúhlasil s ňou jednak z humánnych dôvodov („nemohol súhlasiť s tým, že ozbrojenci sa vrhli na bezbranných ľudí“), jednak zo strategických dôvodov. Vyjadril sa v tom zmysle, že martinskí vojaci (spolu s partizánmi) nemali na takú akciu oprávnenie a dôsledky ich nepremysleného a nezodpovedného konania pocítia všetci účastníci povstania. Svojím konaním zbytočne proti sebe popudili občanov štátu i nepriateľskú armádu. Negatívum videl aj v tom, že povstanie „nebolo jednotné, nevládla v ňom disciplína a každý robil, čo chcel... boli i takí, ktorí si pod rúškom boja proti nepriateľovi vyrovnávali osobné účty a zavádzali teror.“ Štefan Višňovský nedôveroval aj niektorým generálom, ktorí sa, údajne, prihlásili k povstaniu na oko, no zároveň chceli zostať verní ľudáckej vláde – „chýbala im odhodlanosť, statočnosť, nadšenie a potrebné oduševnenie“. Podľa Ireniných slov mal Štefan, keď to rozprával, v očiach smútok a beznádej. (29) Štefan Višňovský (1909 – 1944) bol strojárom a elektrotechnikom. Okrem Ireny mal ďalších 9 súrodencov. Ich otec Daniel bol pekárskym majstrom, mama Matilda krajčírkou (toto povolanie „podedila“ po nej aj dcéra Irena). Po absolvovaní Českého vysokého učení technického (1936, Ing.) sa v

roku 1939 zamestnal ako technický úradník Lokomotívneho depa štátnych železníc vo Zvolene. Zaoberal sa najmä problematikou elektrifikácie železničných tratí. Od roku 1931 bol členom Komunistickej strany Československa. V rokoch 1943 a 1944 sa podieľal na vydávaní ilegálneho odbojového mesačníka Hlas národa. Po vypuknutí povstania sa stal členom Slovenskej národnej rady. 1. septembra 1944 bol poverený vedením Povereníctva dopravy a verejných prác (za KSS). 5. septembra mu zverili Povereníctvo pre železnice. Na starosti mal udržiavanie železničnej dopravnej siete na povstaleckom území, v železničnom depe vo Zvolene sa podieľal

Štefan Višňovský, brat Ireny Varinskej
Súkromný archív p. Edity Varinskej

na príprave plánov pre výrobu obrnených vlakov. Jemu podliehajúce vlakové čaty sa zúčastnili viacerých dôležitých bojových akcií (napríklad pri Telgárte alebo Žiari nad Hronom). Po ústupe povstania do hôr sa skrýval v okolí Kališťa a v Banskej Bystrici. Koncom decembra 1944 ho vo Zvolene zatkli Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy a odovzdali Gestapu. Po vypočúvaní a mu-

čení bol spolu s ďalšími 6 účastníkmi odboja popravený pri Kováčovej. Jeho telo našli po vojne v masovom hrobe. V roku 1945 bol *in memoriam* vyznamenaný Radom SNP I. triedy a v roku 1946 Československým vojnovým krížom. (30)

Štefanova rodina sa, pochopiteľne, počas celého povstania obávala o jeho život. Irenine spomienky hovoria o tom, že ich rodičia boli veľmi znepokojení, že sa Štefan stal poverenikom. Otec sa bál, že ako vysokého predstaviteľa povstania ho postihnú tvrdšie represálie. V zlých časoch, povedal, sa má žiť utiahnuto: „Toto nemôže skončiť dobre...“ Mama zase často plakávala. Štefan sa obhajoval tým, že poverenie musel prijať, pretože tak rozhodla jeho strana. Irena si k tomu zaznačila nasledujúce slová: „Pišta (Štefan) sa po dlhšom rozhovore s oteckom vrátil do Zvolena. Vtedy som veru netušila, že ho vidím poslednýkrát... Aj teraz sa ma zmocňuje nekonečný smútok, že tento mimoriadne nadaný, múdry a ľudský človek musel tak zavčasu a takou strašnou smrťou opustiť tento svet.“ (31) Povstanie rodiny Višňovských a Varinských teda zasiahlo bezprostredným spôsobom. Vladimír Varinský bol radovým vojakom – prieskumnikom, Štefan Višňovský dokonca poverenikom, čo ho napokon stálo život...

Medzitým sa na povstaleckých frontových líniah odohrávali dôležité udalosti. 5. septembra 1944, keď povstalci zvädzali s nemeckým vojskom ťažké boje o prístup do Martina, na východe nemecké jednotky vypálili Telgárt, pričom zavraždili 21 civilistov a 14 povstaleckých vojakov. 8. septembra vypálili za pomoc partizánskym oddielom obce Zlatá Baňa, Petrovce a Hermanovce. V ten istý deň sa začala Karpatsko-duklianska operácia vojsk Červenej armády a 1. československého armádneho zboru v ZSSR, ktorej cieľom bolo preniknúť zo severovýchodu na územie Slovenska a pomôcť povstaniu. 16. septembra sovietske vojská obsadili bulharskú Sofiu a začala sa ich ofenzíva aj na Pobaltí smerom na Rigu a Talin. 17. septembra partizáni 1. československej partizánskej brigády M. R. Štefánika zavraždili medzi Hájnikmi a Rybármi pri Zvolene viac ako 10 nevinných ľudí. Vinníci boli za to verejne popravení. V stredu 20. septembra obsadili nemecké jednotky v Turci viaceré obce – Sučany, Slovany, Kláštor pod Znievom, Ivančinu a Veľký Čepčín. Postupovali stále viac na juh, teda smerom na Kremnicu. V ten istý deň bombardovali Američania Bratislavu. Na druhý deň padol Martin a povstalecké jednotky dostali rozkaz stiahnuť sa z Turca. Nemci sa začali približovať ku Kremnici aj od západu. 23. septembra obsadili Handlovú, Novú a Janovu Lehotu. V ten deň prenikla sovietska armáda na územie Maďarska. O dva dni neskôr vťiahli nemecké jednotky do Diviak, Turčianskeho Michala, Rakše, Turčianskych Teplíc a Hornej Štubne, čím sa nebezpečne priblížili k teritóriu mesta Kremnice. 26. septembra bola vyhlásená 2. mobilizácia do povstaleckej armády a spojenecké vojská prekročili v Taliansku riečku Rubikon. Mimochodom, v ten deň mala meniny Editka,

dcérka manželov Varinských. 27. septembra Nemci obsadili Žarnovicu a na druhý deň Novú Baňu, postupovali teda do srdca povstania aj Pohroním. V noci z 28. na 29. septembra nemecké jednotky zorganizovali v Bratislave protizidovskú akciu. Množstvo židovského obyvateľstva zaistili a internovali v tábore v Seredi. Odtiaľ boli neskôr transportovaní do koncentračných táborov. 30. septembra odviekla nemecká jednotka zo Sklabine v Turci 144 obyvateľov a 20 z nich popravili. V ten istý deň nová talianska vláda vyhlásila Mnichovskú dohodu, ktorou bolo rozbité v roku 1938 Československo, za neplatnú. (32)

Napriek úsiliu sa povstalecké územie postupne zmenšovalo. Nemecká armáda využívala v boji svoju technickú prevahu a skúsenosti a postupne zatlačala povstalcov smerom k Banskej Bystrici. V ceste im na začiatku októbra ešte stáli viaceré prekážky, či už Donovaly alebo Zvolen. Takisto Kremnica bola stále v rukách povstalcov. Nemecké jednotky sa však k nej stále viac blížili. 1. októbra obsadili Hornú Ždaňu, 3. októbra Sv. Kríž (Žiar nad Hronom), 4. októbra Starú Kremničku a Čremošné v Turci a 5. októbra Lutilu. V ten deň bol pri Starej Kremničke povstalcami nasadený do boja obrnený vlak Štefánik. Postup Nemcov sa však napriek tomu nepodarilo zastaviť. 3. októbra boli na Bukovinách pri Martine popravení 48 povstalci z Turca. (33)

V Kremnici 5. októbra povstalci skonštatovali nepríjemnú skutočnosť, a to, že nemecké jednotky majú v rukách už aj križovatku pri Sv. Kríži (smerom na Kremnicu) a do mesta sa tlačia aj od západu od Lutily, Kopernice a Lúčok. Dokonca už začali obsadzovať i Kremnické Bane. Nemecká armáda tak Kremnicu obkľúčila. 6. október (v ten deň jednotky 1. československého armádneho zboru v ZSSR prekročili v oblasti Duklianskeho priesmyku hranice Slovenska) sa stal „historickým dňom v dejinách mesta“. Povstalci v tento deň (bolo to v piatok) museli opustiť Kremnicu a vydať ju do rúk nemeckej armády (divízii Tatra). Nemci smerovali k mestu z troch strán, no hlavný nápor prišiel zo severu od Kremnických Baní. Povstalecká armáda, partizáni, členovia Revolučného národného výboru a odbojáři sa stiahli do Banskej Bystrice a jej okolia. Evakuácia sa začala ešte v noci. Cesta z centra mesta smerom na Skalku bola plná povozov, tankov, delostrelectva a vojska. „Bol to smutný obraz“, zhodnotil situáciu predseda kremnického Revolučného výboru Jozef Horváth. Výbor sa pohol z mesta smerom na východ o 2. hodine v noci. Jeho členovia postupovali cez Bystrickú dolinu, za železničným tunelom však nepokračovali ďalej cestou na Skalku, kde bolo plno vojska, ale odbočili doprava smerom na tzv. hostinec. Ráno prišli do Malachova. Vtedy začalo nemecké letectvo ostreľovať Bystrickú dolinu v Kremnici i cestu na Skalku. Mnohých ľudí pritom zranili a zabil. Mŕtvych neskôr pochovali pod Skalou. Nemecké vojsko obsadilo Kremnicu zhruba o 2. hodine poobede. Prvé jednotky vstúpili do mesta smerom od šachty Ludovika a Kalvárie. 6. októbra padli

aj Dolný a Horný Turček, Pitelová a Vieska. (34)

Po obsadení Kremnice sa začala vojenská anabáza Vladimíra Varinského. Ešte 1. októbra vykonal prieskumnú cestu železnicou do Zvolena a späť (17. 17. – 20. 30. hod.). Na druhý deň si poznačil do denníka, že letný čas bol nahradený zimným („zavedenie stredo-európskeho času“). 3. októbra bol rovnako na prieskumnej ceste vo Zvolene (4.39 – 8.00 hod.). K 4. októbru si zapísal: „zo stanice sme odišli do kasární“. Vzhľadom na približujúci sa front bol so spolubojovníkmi stiahnutý z prieskumných prác. V kasárňach im bolo nariadené, aby začali s evakuáciou, ako to vyplýva z ďalších zápiskov v denníku. 5. októbra sa Vladimír rozlúčil s manželkou a dcérkou, ktoré sa medzitým vrátili z Banskej Štiavnice, a so svojou jednotkou sa vydal na pochod horami. Najskôr zamierili na Dolnú Ves. Keďže však nemecké jednotky už obsadili Starú Kremničku a blížili sa z juhu ku Kremnici otočili sa smerom na východ. V noci 6. októbra šliapali na Ihráč. Nad obcou zbadali nemecké hliadky. Vladimír si do denníka zaznamenal, že ten deň bola nemeckým letectvom bombardovaná Skalka. Jednotka, v ktorej bol Vladimír Varinský, zamierila na hostinec a odtiaľ do Badína: „7. október 1944 – sobota. Pochod dolinou Bieleho potoka – hostinec – Badín. Celú noc sme išli cestou v lese vyhladnutí a nevyspatí. Ráno sme došli ku Badínu.“ (35)

Keď bola Irena Varinská v Banskej Štiavnici, trávila čas najmä prechádzkami s dcérkou Editkou v Botanickej záhrade. Neustále sa zaujímala o vývoj na frontových líniiach: „A často sme sedeli pri rádiu a počúvali správy, hlavne o priebehoch bojov. Zo začiatku naše vojská víťazili, no neskôr zažívali porážky.“ Postupne v nej začali narastať pochybnosti o tom, či mala opustiť Kremnicu a manžela. Jednej noci mala dokonca „živý sen“, v ktorom ju manžel Vladimír prosil, aby sa vrátili s Editkou do Kremnice, aby sa s nimi mohol rozlúčiť. To všetko ju napokon primälo k návratu. Aj keď boli problémy s dopravou (poškodenie koľajníc), bez problémov dorazili na kremnickú železničnú stanicu. Keďže tá susedila s kasárňami, Irena sa rovno vybrala za Vladimírom. Ten dostal povolenie prenocovať v ten deň doma. Irena napísala: „Cestou domov nám (Vladko) prezradil, že ako dobre, že sme prišli, lebo zajtra ich idú odtransportovať do bojových línii. Ak by sme prišli len o deň neskôršie, už by sme sa neboli stretli!“ Vlak, ktorým prišla Irena do Kremnice, bol v tom čase posledným na trati Hronska Dúbrava – Kremnica, pretože v zápätí slovenská armáda vyhodila pri Hronskej Dúbrave do vzduchu most, a tým bola doprava prerušená. (36)

Kremnicu nemecké jednotky obsadili, ako bolo spomenuté, 6. októbra 1944. V ten deň „gardisti a ľudáci ich pri Ludovike vítali s kvetmi, do večera bolo mesto plné Nemcov, hlavne Gestapa a tankov.“ Jozef Horváth do kroniky mesta napísal, že Nemci „6. mesiacov držali Kremnicu obsadenú – vtedy sa ničil majetok povstalcov i verejný majetok a vraždili najbeslejším spôsobom.“ Napríklad 12. októbra 1944 obyvateľom mesta oznámi-

li, že boli popravení Štefan Beriac (otec 2 malých detí), Matej Oswald a jeho syn ako osoby, ktoré „sa hrubo previnili proti nemeckému národu“. V Kopernici popravili Matiasa Windischa za to, že „zradil schovaných Nemcov“. Nemci sa usilovali postupne očistiť mesto a okolie od povstalcov. V meste bol vylepený plagát, pod ktorým bol podpísaný prezident Slovenskej republiky Jozef Tiso. V ňom sa účastníkom odboja sľubovalo, že „sa môžu vrátiť späť na svoje miesta a nič sa im nestane.“ Jozef Horváth k tomu poznamenal: „Boli pozatýkaní, zavretí a neskôr v tajnosti hromadne popravení, čo sa zistilo až po odchode Nemcov.“ (37)

Editka Varinská
Súkromný archív p. Edity Varinskej
(je to teda jej vlastná podobizeň v detskom veku)

Irena Varinská sa po odchode manžela z Kremnice vrátila späť do školy. Po prvom bombardovaní Kremnice nebola budova školy poškodená, a tak mohla v nej s kolegami aj naďalej pracovať. V diaľke počuli streľbu a poobede mesto obsadili Nemci. Ešte predtým bola Irena navštíviť na námestí svoju sesternicu Brigitu: „Mesto bolo ľudoprázdne a každý môj krok zlovestne dunel. V ovzduší bolo priam fyzicky cítiť hroziace nebezpečen-

Irena Varinská vyučujúca dámske kračírstvo na Štátnej pokračovacej škole pre hluchonemých v Kremnici
Súkromný archív p. Edity Varinskej

stvo. „Keď sa vracala od sesternice, videla v meste viacero ľudí: „Na ulici sa bezradne motalo niekoľko ľudí, ktorí sa chceli dostať domov, ibaže brány boli všade pozamykané!“ Partizáni Jozef Vajs, Gejza Lacko si chceli požičať od mäsiara Wágnera auto, aby mohli opustiť mesto. Ten však ešte predtým z neho povyberal dôležité súčiastky a auto tak znefunkčnil. Neskôr o tom rozprával jednému nemeckému vojakovi. Ich rozhovor si Irena vypočula, keď boli v škole objednávať čižmy. Napísala k tomu: „Taký to bol podliak!“ Hoci aj o partizánoch sa vyjadrila v tom zmysle, že boli v meste neoblíbení. Irena sa chcela s dcérou a pomocnicou v domácnosti schovať do pivnice Štroffekovského domu, kde bývali. Tá už však bola obsadená rodinou Kapustovcov, ktorí ich do pivnice nepustili. Prespali preto v drevárni. Mimochodom, majiteľ domu p. Štroffek bol v tom čase aj s dvoma synmi v povstaní, p. Štroffeková odišla bývať na iné miesto. (38)

Medzitým pokračovala Vladimírova anabáza. 7. októbra putoval s druhmi dolinou Bieleho Potoka a ako už bolo spomenuté cez hostinec sa dostali do Badína. 8. októbra bez raňajok pochodovali späť do Kremnických hôr do oblasti sedla Troch Krížov. Pochod trval dva dni, pričom v prvý deň bola hmla a druhý deň zase pršalo. V utorok 10. októbra zamierili k Brestovianskej polovnickej chate, od ktorej nevelmi ďaleko bol prameň pitnej vody. Cesta im opäť trvala dva dni (a dve noci) s tým, že 11. októbra bolo oblačno a daždivo. 12. októbra

bolo stále oblačno, no ukázalo sa aj slnko. Vladimírova skupina sa opäť stiahla k Trom Krížom a k Vápennému vrchu. 13. októbra bola celý deň hmla a na druhý deň celý deň aj pršalo. 15. októbra si Vladimír zapísal: „Maďarsko kapitulovalo, vychodilo krvavé slnko, cez deň slnečno, večer padla hmla, hviezdnatá noc, ruské lietadlá.“ 16. októbra po jasnom východe slnka prišla večer hmla a vietor, do rána sa rozpršalo. Vladimír si k tomuto dňu zaznačil: „Na fronte ticho.“ 18. októbra si zase zapísal: „Červená armáda prekročila Podkarpatské priesmyky, Štuky (nemecké bombardéry Junkers Ju 87) bombardovali Bystricu a Tri Duby, v noci dážď.“ 19. októbra bolo daždivo a fúkal studený vietor. Nebolo počuť paľbu. Na druhý deň svietilo „jesenné“ slnko a znovu sa objavili lietadlá. V nedeľu 22. októbra opustila skupina hory a vydala sa smerom na Banskú Bystricu. Vladimír spolu s priateľom z Kremnice Františkom Náhlavským nocovali u Vladimírovho švagra Paľka. Po dlhšom čase si tak mohli oddýchnuť. Na druhý deň sa obaja vydali smerom na Brusno a dorazili do Dubovej, kde prenocovali. 24. októbra sa vrátili vlakom do Radvane a prešli do Malachova, kde prespali. Ráno sa pripojili v hore k novej jednotke. Poobede odišli na ošetrovňu v Malachove. V ten deň padol Zvolen. 26. októbra Vladimírova jednotka prešla cez Banskú Bystricu a zamierila na Senicu a Nemce, nocovali v Rudlovej. 27. októbra ustúpili cez Panský diel do Španej Doliny. Tam sa Vladimír stretol so svojimi kremnickými domácimi Štroffekovca-

mi. Za bombardovania lietadiel prebdel Vladimír noc v domčeku na okraji dediny. Ráno s Františkom Náhlavským odišli cez hory s ustupujúcim vojskom smerom na Donovaly. V ten deň bola hmla a dážď. Prespali na Kozom Chrbte. 29. októbra putovali smerom na Ďumbier v Nízkych Tatrách a odtiaľ na Prašivú, ktorú ostreľovali nemecké jednotky. Aj v ten deň bola hmla. V horách bolo množstvo ľudí. Z Prašivej sa večer spustili do doliny. V pondelok 30. októbra napokon skupina Vladimíra Varinského padla do nemeckého zajatia. Do denníka si v ten deň poznamenal: „stali sme sa nemeckými zajatcami, nocoval som v Moštenici, prúd pochodujúcich cez Slovenskú Ľupču do Banskej Bystrice, nocovanie v Kráľovej pri Bystrici v hangároch.“ (39)

27. októbra obsadili nemecké jednotky povstalecké centrum – mesto Banskú Bystricu. Od 28. októbra prešla povstalecká armáda na partizánsky spôsob boja, ktorý trval až do ukončenia vojny v roku 1945. Vladimíra Varinského spolu s ostatnými zajatcami hnali pešo cez Banskú Bystricu a Harmanec do Diviak v Turci. Tam ich naložili do dobytých vagónov a postupne odtransportovali do Nemecka. V transporte sa Vladimír stretol so svojim bratrancom Jozefom Kováčikom. Keď ich vlak zastavil vo Vrútkach, Jozefovi priatelia – železničiarci ho vytiahli z vagónu a pomohli mu utiecť. Jozef sa potom vo Vrútkach, kde býval, až do konca vojny musel skrývať. Vladimír Varinský toľko šťastia nemal. Takmer ho zachránili rovnako, no napokon sa im ho vytiahnuť z vagóna nepodarilo. Z nemeckého zajatia sa domov vrátil až 20. júna 1945. (40)

Po obsadení Kremnice nemeckým vojskom nemala Irena Varinská v meste ľahký život. Bola odlúčená od manžela, pričom netušila, či a kedy sa vráti domov. O jeho život sa veľmi obávala. Domy a byty, ktoré opustili povstalci, zabrala nemecká armáda. Aj v dome Štroffekovcov bol na prízemí cez deň úrad „Stadtkommandatúry“. V noci sa ich byt menil na „zábavnú miestnosť“. Ako si Irena zapísala: „páni dôstojníci (tam) hýrili a hodovali. Pijatiky bolo u Štroffekovcov dosť a našli sa i ‚dámičky‘. Do našej kuchyne sa cez výlevkovú rúru neraz tlačila vôňa prvotriedneho vína, ba raz pred našou bránou z malého súdka vytekal do jarku pravý rum.“ Aj dvor školy, kde Irena vyučovala, obsadili Nemci. Keď niekde vysoko zbadali ruské lietadlo, „veselo“ pálili po ňom delami, strieľali dokonca aj do okien školskej budovy. Irena si zapísala: „vtedy som dupla silno nohou o dlážku a dievčence už vedeli, že si musia čupnúť k stene smerom do dvora. Strely sa potom zaryli do náprotivnej steny. Bolo to veru strastiplné vyučovanie.“ Irena chodila do školy aj s dcérou Editkou, pretože sa ju bála nechať doma samú iba s pomocníčkou v domácnosti. Večer dvere svojej izby v dome zabarikádovovali nábytkom, mali strach z vojakov. V meste sídlil úrad Gestapa. Keď tam Irena zašla vybaviť jednu záležitosť, stretla tam jedného Poliaka – „gestapáka“, ktorý chodieval aj na „Stadtkommandatúru“ v Štroffekovskom dome. „Stále po dome sledil a niečo hľadal.“ Irena sa

bála, že objaví matrace, ktoré mala schované v špajze na chodbe: „Keby sa u mňa našlo šesť matracov, asi by mi nepomohli žiadne výhovorky a mňa by jednoducho odsúdili na smrť, lebo za ‚poškodzovanie‘ nemeckej armády boli vtedy také prísne tresty.“ Keď dotyčný Poliak uvidel na Gestape pred dverami kancelárie Irenu, udrel ju silno do brucha tak, že, ako sama napísala, skoro omdlela a musela si sadnúť v chodbe na stoličku. Bolo to nebezpečné, pretože Irena bola v tom čase v treťom mesiaci tehotenstva. Zapísala si: „Bola som nesmierne pobúrená a rozmýšľala, či by som nemala ísť toho lotra zažalovať. Ale vedela som, že by som i tak neuspela, ba len na seba upozornila. A tak sme sa pobrali preč, v duchu prosiac Pána Boha, aby úder tohto lotra nepoškodil môj drahý plod. Trýznila som sa otázkou, že prečo ma udrel. Čo som mu urobila? Ale odpoveď so nenašla... Len rýchlo preč z tejto prekliatej budovy!“ Mimo chodom, na Gestape bolo vtedy veľa žien, ktoré tam čakali na povolenie, aby mohli odcestovať do Turčianskych Teplíc. Tam mali byť ich zajatí manželia. Čakali tam „na daždi a bez jedla a pitia“ na odtransportovanie do nemeckých zajateckých táborov. Kým boli v Turčianskych Tepliciach, bolo ich, údajne, možné vykúpiť. Dni bežali a Irena stále nevedela nič o manželovi. Zapísala si: „stále ma prenasledovali zlé predtuchy... O Vladkovi som nemala žiadne správy a ako sa dni míňali, tým bolo pravdepodobnejšie, že sa mu prihodilo niečo nedobré.“ Medzitým sa v Kremnici odohrávali rôzne dramatické udalosti. Napríklad ukrajinskí „Vlasovci“ sa usilovali vylákať povstalcov a partizánov ukrytých v lesoch do mesta tým, že prezlečení do sovietskych uniforiem volali na nich: „Nemcov sme vyhnali, prišli sme Vás oslobodiť!“ Namiesto slobody ich však zatkli a odovzdali Gestapu. Vlasovci za to dostávali peniaze, ktoré prepili a potom robili v meste výtržnosti: „Nebáli sa nikoho, okrem gestapákov!“ Irena trávila veľa času v uliciach mesta, pretože dúfala, že v niektorej zo zajateckých skupín, ktoré prechádzali cez Kremnicu, objaví svojho manžela Vladimíra. Hodlala ho zo zajatia zachrániť prostredníctvom Červeného kríža. Jej „nádeje objaviť ho, boli márne...“ Keď jedného dňa spolu s priateľkou Magdou Mrázovou stáli pred mincovňou, zazreli bližšie sa 300 – 400-člennú skupinu zajatcov zloženú zo Židov a komunistov: „Na čele išiel pár – krásna hrdá židovská žena s krásnym židovským mužom, boli tam celé rodiny komunistov a Židov, všetci sadli na lep Vlasovcom.“ Takmer na konci išla jedna žena so 6 – 7-ročnou dcérou. Magda začala posunkami naznačovať, aby dievčatko podišlo k nej. Jeho mama signály pochopila a začala dieťa posúvať smerom k Magde, všimol si to však jeden nemecký vojak a udrel matku puškou po pleci. Magde pohrozil, že ju zastrelí, ak ihneď nezmizne. Obe, Magda i Irena, preto rýchlo vbehlí do mincovne: „tam sme žiaľli, že sa nám nepodarilo zachrániť aspoň to dieťa. Ešte v ten deň postrieľali celú skupinu, po vojne sa pod Kremnicou našiel hromadný hrob.“ Irenin život bol v tom čase ťažký. Nemala správy o „svojom Vladkovi“

a aj v škole sa ťažko vyučovalo, pretože bola čiastočne zbombardovaná. (41)

Medzitým sa 11. októbra príslušníkom 2. paradesannej brigády podarilo stabilizovať front pri Jalnej neďaleko Hronskej Dúbravy. 17. októbra vstúpili na územie Slovenska vojská 4. ukrajinského frontu. Záverečná generálna ofenzíva proti povstalcov sa začala v dňoch 18. a 19. októbra. Nemecké jednotky postupovali na Banskú Bystricu smerom z Kremnických vrchov, od Ružomberka a Martina, od Liptovského Mikuláša, Popradu a Kráľovej Lehoty a napokon aj od Lučenca a Rimavskej Soboty. Ofenzívy sa zúčastnili jednotky armády a divízie SS. V sobotu 21. októbra americké jednotky obsadili nemecký Aachen. Od 24. októbra boli partizáni stiahnutí z frontových úsekov a nariadené bolo, aby prešli na partizánsky spôsob boja. Na druhý deň sa začala evakuácia Banskej Bystrice, keďže Nemci obsadili Brezno a Hronskú Dúbravu a 26. októbra aj Zvolen, Rybáre pri Sliachi, Veľký Šturec, Zolnú a Slovenskú Ľupču. V ten deň odmietla slovenská armáda a s ňou aj Slovenská národná rada telefonickú ponuku Nemcov na kapituláciu.

27. októbra sa politickí, partizánski a vojenský činitelia povstania presunuli z Banskej Bystrice na Donovaly. Banskú Bystricu ešte v ten deň obsadili nemecké jednotky, a to o 6. 30 hod. Prezident Jozef Tiso následne poslal Adolfovi Hitlerovi ďakovný telegram za potlačenie povstania. 28. októbra vydal divízny generál Rudolf Viest rozkaz o všeobecnom ústupe do hôr a prechode armády na partizánsky spôsob boja. 30. októbra sa v Banskej Bystrici konali oslavy potlačenia povstania spojené s vyznamenávaním nemeckých a slovenských vojakov, ktorí sa vyznamenali v boji, a so slávnostnou omšou, ktorú celebroidal Jozef Tiso. (42)

Epilóg

Slovenské národné povstanie bolo jedným z najväčších protinacistických vystúpení v Európe. Napriek tomu, že sa mu nepodarilo posunúť front smerom na východné Slovensko, aby tak došlo k prepojeniu s ofenzívou sovietskych armád, išlo o významnú dlhodobú povstaleckú akciu. Československej armáde na Slovensku a partizánom sa podarilo udržať otvorený front takmer dva mesiace. Povstanie viazalo početné nacistické vojsko, dočasne prerušilo spojenie nemeckých jednotiek s nemeckou armádou bojujúcou na Ukrajine, znemožnilo využitie slovenských vojakov na boj proti spojencom (sovietskej armáde) na východnom fronte a svojou mierou prispelo k uľahčeniu ofenzívy sovietskych a spoje-

neckých vojsk (aj 1. československého armádneho zboru) smerom na Slovensku a potom ďalej na západ.

V priebehu i po potlačení povstania sa divízie SS, nemecké vojsko (*Wehrmacht*), jednotky SD a SiPO, ako aj Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy a špeciálne protipartizánske jednotky (*Joseph* a *Edelweis*) dopustili na Slovensku mnohých krvavých zločinov. Umučili, utýrali a popravili takmer štyritisíc ľudí (3956), z čoho bolo

Odkrytý masový hrob pri sýpke v Kremnici, 1945
NBS-MMM Kremnica

720 žien a 211 detí. Po zločinoch proti ľudskosti zostalo na Slovensku 186 masových hrobov. V septembri 1944 sa nanovo rozbehli deportácie židovského obyvateľstva do koncentračných táborov, kde našlo smrť zhruba 13 000 Židov zo Slovenska. Tisíc Židov popravili nemecké jednotky SD a Pohotovostné oddiely a poľné roty slovenskej Hlinkovej gardy priamo na Slovensku. Asi 10 000 Židov sa podarilo zachrániť vďaka tým, ktorí im na Slovensku, riskujúc stratu života, pomáhali skrývať sa. Prelom frontu smerom na Slovensko sa udial počas Karpatsko-duklianskej (Východokarpatskej) operácie. Boje si vyžiadali 21 000 padlých zo strany Sovietov a 935 padlých zo strany 1. československého armádneho zboru. (43)

Náčelník generálneho štábu SS a nemecký veliteľ na Slovensku SS-obergruppenführer Gottlob Berger predpokladal, že povstanie sa podarí potlačiť v rámci 4-dennej policajnej akcie. To bolo totálne podcenenie sily povstania, ktoré napokon trvalo celé dva mesiace (G. Bergera aj preto neskôr nahradil vo funkcii generál Hermann Höfle). Po jeho potlačení prešli partizáni a slovenské vojsko na partizánsky spôsob boja. (44)

Irena Varinská sa o zajatí svojho manžela Vladimíra dozvedela až s určitým časovým odstupom. Stalo sa tak niekedy v novembri 1944. Oznamil jej to švagor Ivan z Banskej Štiavnice, ktorý prechádzal cez Kremnicu. Napísala: „Na to mi Ivan tichým hlasom prezradil: Vladko sa už nevráti, je v Nemecku v niektorom zajateckom

tábore... Táto správa ma zasiahla priamo do srdca...!“ Kremnica bola *oslobodená* v dňoch 2. a 3. apríla 1945. Irena Varinská s dcérou Editkou a švagrinou Žofkou sa spolu so Štroffekovcami v tom čase skrývali v pivnici ich domu. Hostinský Štroffek vyšiel pred dom a uvidel tam vojakov, ktorí si od neho pýtali jedlo a pitie. Potom „prišiel i k nám do pivnice, aby nám oznámil, že vojaci sú Rumuni, ktorí prenasledujú nemeckú armádu, a že mesto je teraz oslobodené!“ Kremnica bola po vojne v katastrofálnom stave. Mesto bolo vypálené, zničené, v okolí boli nachádzané masové hroby. Ako si zapísala Irena Varinská: „Odkrývali sa masové hroby, ktorých bolo okolo Kremnice veľa. Na svetlo vychádzali hrozné zločiny. Vo Veľkej (zrejme Hornej – poznámka autora) Vsi našli postrieľanú i tú veľkú skupinu Židov, ktorú som s Magdou pozorovala pred mincovňou. Rusi nechali tieto hroby vykopávať funkcionárom Hlinkovej gardy a veru sa s nimi nemaznali.“ (45)

dimír presunutý do tábora v Bergene a napokon 20. januára do tábora v Hamelne. Vladimír si k tomu poznamenal: „19. január 1945 – piatok... Nákladným vlakom odchodí 120 mužov do Hamelnu. Odchod o siedmej. Noc vo vlaku. Ukradli mi košeľu, spodky. 20. január 1945 – sobota. Cesta v nákladnom vozni v zime celý deň. Z Hannoveru osobným vozom, večer o desiatej prišli sme do Hamelnu... Vyhladovaní nocovali sme v baraku v izbe bez pece, 60 km sme cestovali 30 hodín. Stanice mŕtve...“ Vo všetkých táboroch museli zajatci tvrdo fyzicky pracovať. V Hamelne to bolo napríklad v továrni na letecké motory, v stavebnej firme Kaminski, miestnej elektrárni, čistili spojencami zbombardované domy v meste, pracovali v tábore atď. atď. V táboroch zajatci pravidelne zažívali letecké nálety. Borit' sa museli s chorobami a zraneniami (Vladimírovi napríklad omrzli nohy – 23. január). 4. apríla 1945 opustil Vladimír s ostatnými zajatcami tábor v Hamelne. Nemci im

Južná strana námestia v Kremnici - vypálená ustupujúcim nemeckým vojskom, 1945
NBS-MMM Kremnica

Vladimír Varinský cestoval do zajatia v Nemecku vlakovým transportom, a to z Diviak, cez spomenuté Vrútky a ďalej cez Žilinu, Čadcu, Bohumín a Vroclav (5. a 6. november 1944), no a napokon po tratiach v Nemecku až do Fallingbostelu, kde bol zajatecký tábor. Vladimír si do denníka pri 7. novembri (utorok) poznamenal: „Smer cesty severozápadný. Stendal, Magdeburg. O piatej večer vystupujeme z vlaku Fallingbostel. Odchod do lágru, nocovanie.“ 5. januára 1945 bol Vla-

kázali pešo pochodovať smerom na Hildesheim („Na ceste jeden Rus vysilením zomrel“). Pochod trval do 6. apríla, keď im „Scheffkomandant“ oznámil, že sú voľní a skupinu s ostanými nemeckými vojakmi opustil... Ešte v ten deň stretli prvých amerických vojakov. Časť skupiny sa potom vrátila do Hamelnu. Vladimír zostal v tábore až do 30. mája, pričom v stredu 9. mája 1945 tam oslávili koniec druhej svetovej vojny. Po dlhom čakaní sa spomenutého 30. mája pohla z Hamelnu pešo

smerom domov skupina piatich Slovákov (Varinský, Náhlovský, Timko, Gábor, Klusák). Časť cesty prešli autami, alebo vlakom, veľkú časť však museli prejsť peši. Vladimír Varinský dorazil do Kremnice v stredu 20. júna 1945. (46) Domov prišiel v noci. Jeho manželka Irena si na to zaspomínala nasledujúcimi slovami: „Po vyčerpávajúcom dni som rýchlo zaspala. V nočnej tme a polospánku sa mi zazdalo, že ma niekto pohladil a ja som začula hlas môjho manžela. Otvorila som oči a zjavil sa mi môj Vladko!... Náš život sa s návratom milovaného manžela zmenil. Nadobudol istotu a vieru v lepšiu budúcnosť...“ (47)

Poznámky:

- 1) STANISLAV, Ján. Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : Ústav politických vied SAV; Veda, Vydavateľstvo SAV, 2009, s. 16.
- 2) STANISLAV, Ján. Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : Ústav politických vied SAV; Veda, Vydavateľstvo SAV, 2009, s. 53.
- 3) CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 104 a 105.
- 4) TÓTH, Dezider. Otvorenie medzinárodnej konferencie k 60. výročiu SNP. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : Ústav politických vied SAV; Veda, Vydavateľstvo SAV, 2009, s. 11 a 12; STANISLAV, Ján. Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : Ústav politických vied SAV; Veda, Vydavateľstvo SAV, 2009, s. 13; CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 105.
- 5) STANISLAV, Ján. Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : Ústav politických vied SAV; Veda, Vydavateľstvo SAV, 2009, s. 14, 16, 19, 21, 31 a 32; CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 105 a 106.
- 6) STANISLAV, Ján. Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : Ústav politických vied SAV; Veda, Vydavateľstvo SAV, 2009, s. 34-39.
- 7) JABLONICKÝ, Jozef. *Z ilegality do povstania. Kapitoly z občianskeho odboja*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2009, s. 317-319.
- 8) JABLONICKÝ, Jozef. *Z ilegality do povstania. Kapitoly z občianskeho odboja*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2009, s. 320, 322, 323, 326 a 327.
- 9) STANISLAV, Ján. Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : Ústav politických vied SAV; Veda, Vydavateľstvo SAV, 2009, s. 47, 48 a 49.
- 10) JABLONICKÝ, Jozef. *Z ilegality do povstania. Kapitoly z občianskeho odboja*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2009, s. 326, 329, 331 a 332.
- 11) STANISLAV, Ján. Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny. In PEKNÍK, Miroslav (ed.). *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : Ústav politických vied SAV; Veda, Vydavateľstvo SAV, 2009, s. 44, 50 a 51; CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 107.
- 12) VARINSKÝ, Vladimír. *Pešo z nemeckého Hamelnu do slovenskej Kremnice. Zápisky vojnového zajatca*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2010 (ďalej Denník Vladimíra Varinského), s. 20 a 21; VIŠŇOVSKÁ – VARINSKÁ, Irena. *Moje spomienky. Kremnica 1939 – 1946*. Düsseldorf : Vlastným nákladom Edita Varinská, 2010 (ďalej Denník Ireny Varinskej), s. 227 a 228.
- 13) HOLIČKA, Jozef. *Protifašistické hnutie a odboj v Kremnici a v okolí*. Žiar nad Hronom : OV KSS a ONV, 1974, s. 29 a 30.
- 14) Denník Ireny Varinskej, s. 130 a 131.
- 15) Denník Vladimíra Varinského, s. 27.
- 16) Kronika mesta Kremnice z roku 1944, s. 194-197 (Štátny archív Kremnica).
- 17) HOLIČKA, Jozef. *Protifašistické hnutie a odboj v Kremnici a v okolí*. Žiar nad Hronom : OV KSS a ONV, 1974, s. 30.
- 18) Kronika mesta Kremnice z roku 1944, s. 197-199.
- 19) Denník Vladimíra Varinského, s. 27; Denník Ireny Varinskej, s. 133 a osobné spomienky p. Mariána Hárezníka zo Žiaru nad Hronom.

- 20) CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 8-12.
- 21) Denník Ireny Varinskej, s. 131 a 132.
- 22) Denník Vladimíra Varinského, s. 27.
- 23) CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 13.
- 24) Denník Vladimíra Varinského, s. 28.
- 25) Denník Ireny Varinskej, s. 131.
- 26) Kronika mesta Kremnice z roku 1944, s. 201, 202 a 216.
- 27) CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 49.
- 28) Denník Ireny Varinskej, s. 132-134.
- 29) Denník Ireny Varinskej, s. 133 a 134.
- 30) Kol. autorov. *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. VI. zväzok T – Ž. Matica slovenská : Martin, 1994, s. 291; CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 24; Denník Ireny Varinskej, s. 135.
- 31) Denník Ireny Varinskej, s. 135.
- 32) CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 22, 23, 26, 40, 41, 48, 49, 52, 57- 60 a 68.
- 33) CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 69 a 72-74.
- 34) Kronika mesta Kremnice z roku 1944, s. 215 a 217-219; CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 75.
- 35) Denník Vladimíra Varinského, s. 28 a 29.
- 36) Denník Ireny Varinskej, s. 135, 136 a 138.
- 37) Kronika mesta Kremnice z roku 1944, s. 217, 219, 222 a 223.
- 38) Denník Ireny Varinskej, s. 137-140.
- 39) Denník Vladimíra Varinského, s. 29-31.
- 40) Osobné spomienky p. Mariána Hárezníka zo Žiaru nad Hronom.
- 41) Denník Ireny Varinskej, s. 140-144.
- 42) CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 83, 89, 90, 91, 93, 96-100 a 102.
- 43) CSÉFALVAY, František – MIČEV, Stanislav. *Deň po dni SNP*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2017, s. 26, 67 a 68.
- 44) STANISLAV, Ján. Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny. In PEKŇÍK, Miroslav (ed.). *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava : Ústav politických vied SAV; Veda, Vydavateľstvo SAV, 2009, s. 49.
- 45) Denník Ireny Varinskej, s. 145, 196 a 203.
- 46) Denník Vladimíra Varinského, s. 32, 40, 43, 44, 58, 60, 81, 82 a 95-98.
- 47) Denník Ireny Varinskej, s. 219 a 220.

Moje spomienky na Slovenské národné povstanie v Kremnici

Irena Varinská

To som už spomenula, že za Slovenského štátu existoval zákon, ktorý zamestnancom, ktorí majú rodičov roľníkov, dovoľoval vybrať si platené voľno kvôli pomoci počas žatvy a poľných prác. Vladko (Irenin manžel – poznámka DHK) teda toto právo využíval a i toto leto začiatkom augusta odišiel rodičom pomáhať. Vrátil sa so zlou správou, že v Martine bolo veľa žandárov, vraj sa tam muselo čosi zlého prihodiť, lebo sa i strieľalo. V ovzduší viselo čosi, čo každého akosi znepokojovalo. A o určitý čas, asi 28. augusta, otriasla Kremnicou správa, že ruskí partizáni zatarasili tunely a vlaky smerom na Štubňu už nemôžu chodiť. Toto nám v škole rozprával Schmidberger, učiteľ, ktorý sa neskôr stal riaditeľom. On bol totiž vtedy pri tom a teraz sa cítil hrdinom. Keď sa vraj vlak z Martina dostal na Piargy, stanicu obsadili partizáni a cestujúcich vyzvali, aby i s batožinou vystúpili a sústredili sa v čakárni. Potom vlak naštartovali na najväčšiu rýchllosť a nasmerovali do tunelu, kde sa zrazil s vlakom, ktorý v tom istom čase bol naštartovaný v Kremnici. Vlaky sa do seba tak zasekli, že sa zliali v

obrovskú neformálnu masu. Ľudia museli ísť do Kremnice pešo...

Toto bol začiatok Slovenského národného povstania. Pre zaujímavosť chcem dodať, že ten kremnický vlak bol celý naložený bielym vlneným oblečením. Po vojne Kremnica a okolie boli plné bielych vlnených detských, ženských a mužských svetrov. Najprv sme nevedeli, odkiaľ sa objavilo toľko rovnakého oblečenia, veď už dva roky sa v obchodoch takéto tovar nepredával. Nuž, zrejme sa našli ľudia, čo sa chodili zásobovať do tunela, ba niektorí uchmatnuté veci i tajne predávali...

Keď sa SNP začalo, naraz zmizli zo scény ľudia a gardisti i s rodinami. Na druhej strane sa zase objavili osoby, o ktorých sa už nevedelo, či sú mŕtve alebo živé. Boli tu zrazu i ľudia, čo sa angažovali za obrodu Československej republiky. Niektorých vypustili teraz z väzenia, iní, hlavne komunisti, sa doteraz schovávali v starých štôlnach i v 300 metrovej hĺbke. Ibaže zanedlho prišla správa, že Tiso, prezident Slovenského štátu, požiadal Hitlera, aby pomohol povstanie potlačiť. Bystric-

ké povstalecké vedenie sa rozhodlo mobilizovať všetko zbraneschopné obyvateľstvo. A tu nás postihlo veľké sklamanie! V mobilizačnom programe jasne stálo, že výroba na povstaleckom území nesmie byť prerušená, a teda odborní robotníci, dielovedúci, či priemyselní inžinieri mali zostať na svojich miestach. My sme boli presvedčení, že Vladko, ktorý bol od tridsiateho ôsmeho vedúcim dielenským učiteľom, samozrejme pod tento program spadá a mobilizácia sa jeho netýka. Ale učiteľ Škoda, ktorý doteraz do stolárskej dielne ani nenakukol a všetko, čo bolo spojené s prácou v nej sa mu šítilo, zašiel za novým riaditeľom Adamčíkom (riaditeľa Valentu zavreli) a presvedčil ho, že on prevezme dielne a nech rukuje Varinský, keďže ten má len jedno dieťa, kým on dve... Keď sme sa o tom dozvedeli, bol to pre nás hrozný úder, ale už sa nedalo nič urobiť, Vladko musel narukovať do kremnických kasární. Kým bol tam, denne sme ho vídali, alebo on prišiel k nám domov, ale my s Editkou (dcérou – poznámka DHK) sme išli hore na stanicu, kde sme sa potom stretli. Medzitým kolovali správy, že nemecké vojská prepochodovali z Protektorátu na Slovensko, a že ruské lietadlá zhadzujú na povstalecké územie vojnový materiál. Okolo Žiliny vraj povstalcami pomáhajú i Francúzi, ktorí ušli z maďarských koncentračných táborov. Aj kremnické kasárne museli teraz svojich vojakov zaradiť do bojov, čo znamenalo, že Vladko Kremnicu čoskoro opustí.

Upadla som do zúfalstva, neistoty a strachu, a cítila som sa úplne opustená. Rozhodla som sa, že pôjdem za riaditeľom, aby mi dovolil, pokým boje neprejdú, ísť k rodičom do Štiavnice. Šli sme za ním spolu s Vladkom. Sedel v riaditeľni ako neprítomný, ako dáka hromada nešťastia súchal si ruky a asi nás vôbec ani nevnímal. Zrejme mal už dodatočné informácie. Konečne sa spamätal a mojej žiadosti vyhovel.

Všetko sme na cestu pobalili, slúžku pustili domov, sľúbiac jej plat i naďalej vyplácať a že do práce nastúpi, až sa my zase vrátíme domov. Asi od veľkej nervozity, som sa necítila dobre, preto sa Vladko rozhodol, že nás odprevadí do Hronskej Dúbravy. Cestou sme sa dozvedeli, že na niektorých miestach, v okolí Dúbravy, sú koľajnice podmíňované. V Hronskej Dúbrave nás prekvapil obrovský dav cestujúcich. Keď prišiel vlak zo Štiavnice, ľudia sa začali doňho valiť, lebo tento vlak sa vzápätí vracal do Štiavnice. Ledva sa mne podarilo vtlačiť do vlaku. Batožinu a Editku mi podával Vladko. No len čo som bola vo vlaku, prišlo mi strašne zle. Záchodové dvere boli roztvorené, ale i tam sa tlačili ľudia. Musela som strašne vyzerat', lebo ľudia ma predsa prepustili až ku záchodovej mise a ja som dávila a dávila až do Štiavnice. Nevedela som, ani kde je moja dcérenka, až keď som vystupovala, odovzdala mi ju jedna ženička, ktorú Vladko poprosil, aby sa o ňu starala. Na vzduchu sa mi uľavilo a pešo sme sa dostali až ku rodičom. Po obede sme sa na stanicu vrátili pre detský kočík, ktorý Vladko podal ako batožinu.

Doma bola i Bábi (slúžka v rodine Višňovských –

poznámka DHK) a vraj prišiel práve i Pišta. Zdalo sa mi, že doma panuje trúchlivá nálada. Pišta sa vraj stal poverenikom železníc a verejných prác. Tu som sa dozvedela i to, čo sa stalo vtedy v Martine, keď sa Vladko práve vracal z Trnovca a keď videl toľko žandárov. Z Rumunska sa vraj vracala nemecká misia a v Martine ich partizáni zmasakrovali, predtým ale vo Vrútkach to isté urobili s nemeckými žandármi... Pišta tieto skutky odsudzoval, lebo partizáni na túto akciu nemali oprávnenie a teraz to bude mať pre nás všetkých následky. Ako humánný človek nemohol súhlasiť s tým, že ozbrojenci sa vrhli na bezbranných ľudí. Podľa Pištu povstalcami konali nerozmyslene a nezodpovedne, ba škodlivo, a zbytočne pudili proti sebe tak občanov, ako aj nepriateľskú armádu. Najväčšie zlo videl Pišta v tom, že velenie povstania nebolo jednotné, nevládla v ňom disciplína a každý robil, čo chcel... Boli i takí, ktorí si pod rúškom boja proti nepriateľovi, vyrovnávali osobné účty a zavádzali teror. „V takýchto podmienkach“, povedal Pišta, „vít'azstvo stojí na vážkach!“ Pišta neveril ani v úprimnosť niektorých generálov, ktorí síce svojim vojakom sľúbili, že sa pripoja k povstaniu, ale na druhej strane chceli v očiach vlády vyzerat' vernými služobníkmi. Vraj im chýba odhodlanosť, statočnosť, nadšenie a potrebné oduševnenie. Mal v očiach smútok i beznádej, keď toto rozprával.

Žiaľ, neskoršie udalosti potvrdili jeho obavy. Kým sa generáli dohadovali a húpali, fašistické vojská z Protektorátu sa bleskurýchlo zorganizovali a pripravili na útok. Nastali tuhé boje. Generál Malár mal za úlohu ísť so svojimi prešovskými plukmi v ústrety prvému armádnemu zboru, ktorý viedol armádnym generálom Ludvígom Svobodom. On bol na čele v SSSR vycvičených československých vojakov, odmietnuvších bojovať na strane hitlerovcov, a teda prebehnuvších k Rusom a stúpivších do Prvého československého armádneho zboru. Teraz konečne dozrel čas, aby sa zúčastnili na oslobodzovaní svojej vlasti. Ale generál Malár sklamal. Tak dlho váhal, až Nemci obsadili prešovské kasárne, členov oboch plukov zajali a poslali do koncentračných táborov. Tým stroskotal celý starostlivo pripravený plán. Nemci sa opevnili a podmíňovali obrovský priestor. Kým sa oslobodzovacie vojská prebili cez toto pekelné územie, prelialo sa veľa krvi a stratilo mnoho životov i vojenského vybavenia. Prebiť sa nakoniec podarilo len s pomocou Sovietskej armády. Pri operácii pod Duklou zahynulo šesťtisícpäťsto československých vojakov a osemdesiat tisíc sovietskych (zahynulo a bolo zranených – poznámka DHK).

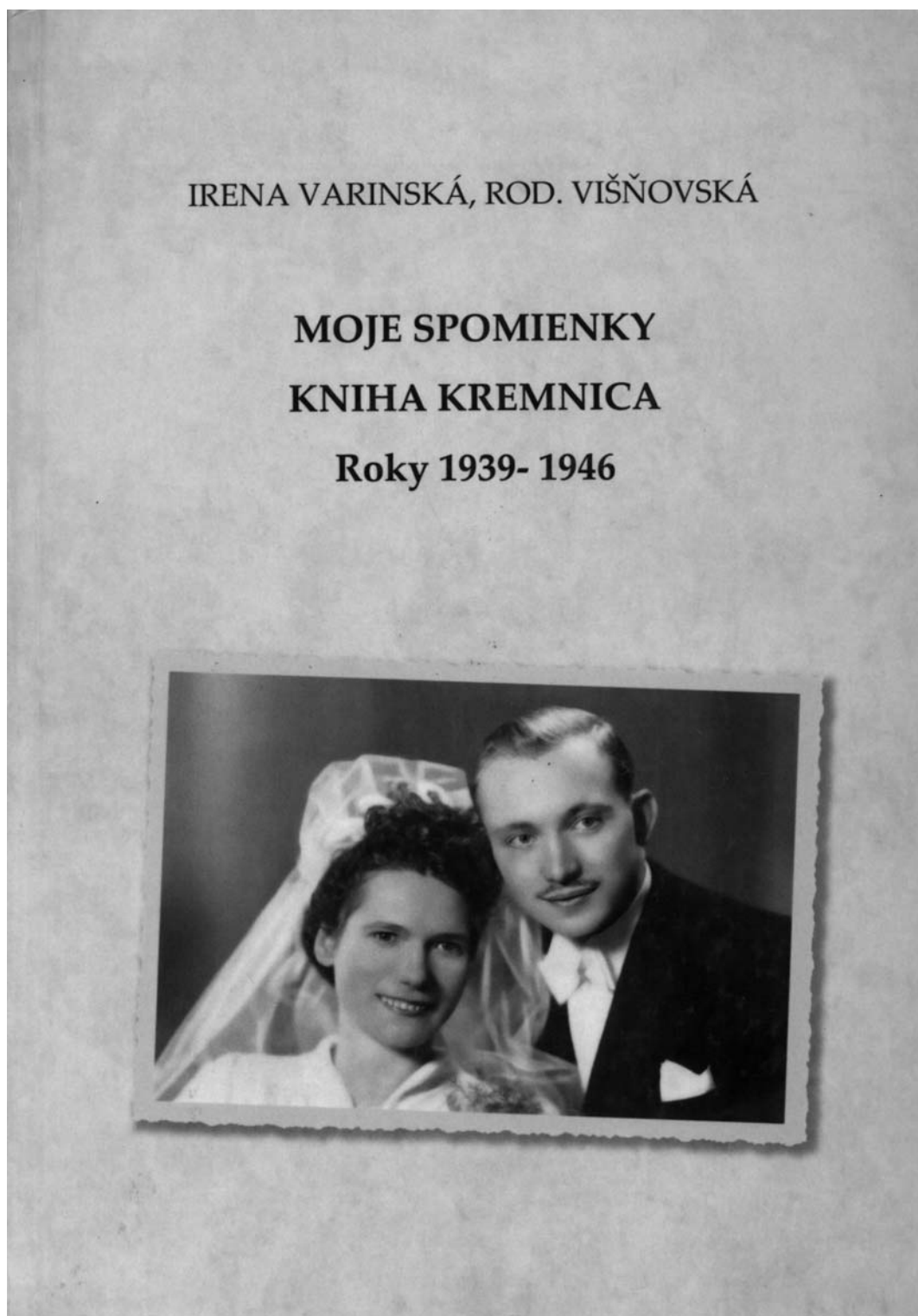
Ale to som už veľmi predbehla udalosti. Pišta sa po dlhšom rozhovore s oteckom vrátil do Zvolena. Vtedy som veru netušila, že ho vidím poslednýkrát... Aj teraz sa ma zmocňuje nekonečný smútok, že tento mimoriadne nadaný, múdry a ľudský človek musel tak zavčasu a takou strašnou smrťou opustiť tento svet.

Pišta bol zamestnaný v železničiarskych dielňach vo Zvolene. Vtedy pracoval na plánoch pancierových

vlakov, ktoré mali slúžiť povstaleckým vojskám. Tieto vlaky sa naozaj výborne uplatnili. Je smutné, že dnes sa určití ľudia nezaslúžene pýšia touto konštrukciou, akoby bola ich vlastná...

nahlas rozmýšľal otecko. Mamička často plakala, obávala sa, že sa deťom, ktoré sú mimo domova, môže čosi nedobrého prihodiť a rodičia im nebudú môcť pomôcť. Bola by si priala, aby všetky deti prišli domov. Prav-

Titulná strana knihy spomienok Ireny Varinskej, 2010

Rodičia boli veľmi ustarostení, že Pišta prijal poverenie v týchto nebezpečných a neistých časoch. Čím vyššia hodnosť, tým väčšia možnosť represálií. Časy sú zlé a žiť sa má len nenápadne a utiahnuto, kým sa nepominú. Pišta síce spomenul, že funkciu musel prijať, lebo tak rozhodla strana, ale toto sa nemôže skončiť dobre,

daže i toto bolo nespĺniteľné pranie. Doma bola teraz Babi a ja s našou Editkou. Babi učila v Šaštíne, kde sa ešte kvôli povstaniu nevyučovalo. Spolu sme chodievali na prechádzky, najčastejšie do Botanickej záhrady. A často sme sedeli pri rádiu a počúvali správy, hlavne o priebehoch bojov. Zo začiatku naše vojská víťazili,

no neskôr zažívali porážky. Vo mne narastal nepokoj a pochybnosti, či naozaj bolo správne opustiť kremnický domov, a tým znemožniť i stretnutia s manželom. Nepokoj a túžba po manželovi vo mne vyvrcholili, keď som mala jednu noc veľmi živý sen. Vladko ma volal a žiadal, aby som sa ihneď vrátila do Kremnice, lebo sa chce so mnou rozlúčiť.

Hneď na druhé ráno som sa pobalila, darmo ma doma zdržiavali. Batožinu som i s Editkou vyložila na kočík, rozlúčila sa s rodičmi a vybrala sa na stanicu. Bábi sa ponúkla, že ma odprevadí. Bol dosť chladný septembrový deň, ale Bábi šla so mnou len v krátkom kabátiku a bez čiapky. Vedela som, že v tomto čase už na mnohých miestach boli vytrhnuté koľajnice, ba že štiavnické a kremnické koľajnice sú podmíňované. Cestou som sa Bábi priznala, že z cestovania mám strach a tak sa mi ponúkla, že ma po Hronskú Dúbravu odprevadí. Ale keď tam videla môj veľký strach, poprosila jednu známu pani, aby išla za mamičkou a povedala jej, že sa vráti domov až zajtra, keďže ma odprevádza až do Kremnice.

Do Kremnice sme sa dostali bez ťažkostí, a pretože kasárne sa nachádzali v blízkosti stanice, vyhľadali sme ihneď Vladka. Ešte tam bol a veľmi sa nám potešil. Vyžiadaval si povolenie zostať s nami do rána. Cestou domov nám prezradil, že ako dobre, že sme prišli, lebo zajtra ich idú odtransportovať do bojových línii. Musela som myslieť na ten môj zvláštny sen... Ak by sme prišli len o deň neskôršie, už by sme sa neboli stretli! Bábi sa medzi tým rozhodla vrátiť domov ešte v tento deň a hneď zostala na stanici, aby počkala na najbližší vlak. Darmo sme ju zdržiavali, aby zostala do zajtra, ona len tvrdila, že sa musí rozhodne vrátiť domov ešte dnes, lebo si nie je istá, či tá pani naozaj rodičov informovala. Nechcela, aby si rodičia zúfali, ak sa nevráti ako sľúbila.

V noci, okolo jedenástej, niekto zvonil pri dverách. Bola to Bábi, ktorá až doteraz čakala na vlak. Vraj im stále sľúbili, že vlak už pôjde, ale nakoniec zahlásili, že vlak odíde až ráno o siedmej, nuž vrátila sa k nám. Zavčasu ráno sme sa teda všetci traja vybrali z domu. Ja som vzala i Editku v kočíku. Išla som s ňou odprevadiť Bábi i Vladka a potom som sa chcela prihlásiť u riaditeľa v škole. Editku som vzala so sebou do školy, lebo som ju nemala kde nechať. Keď som vošla k riaditeľovi, ešte vždy sa choval ako duchom neprítomný. Len toľko mi naznačil, že som sa vrátila asi do najhoršieho.

V dielni nás vítali s veľkou radosťou. Naša dielňa po prvom bombardovaní zostala celá a mohli sme v nej teda pracovať. O Editku sa postarali dievčatá, veď ju mali veľmi rady. Ja som sa dala do roboty, keď okolo jedenástej sa na moje veľké prekvapenie temer s plačom objavila Bábi. Vraj až doteraz jej na stanici predstierali, že vlak do Hronskej pôjde, no nakoniec sa objavil sám prednosta Polónyi a oznámil, že koľajnice medzi Hronskou a Kremnicou sú vytrhnuté a most v Hronskej je vyhodенý do vzduchu. A že front sa už veľmi priblížil ku Kremnici. Kremnická stanica je vyradená z

premávky, lebo smerom na Martin nemožno jazdiť pre zablokovaný tunel a smerom do Hronskej Dúbravy pre vytrhnuté koľajnice. Teda vlak, s ktorým sme my včera prišli, bol tým posledným, ktorý vôbec premával... Čo teraz? Ako dať rodičom vedieť, kde sa Bábi nachádza? Telefonovať sa nedalo a ani telegramy pošta neprijímala. Dúfali sme, že sa rodičia dajak dozvedeli o situácii na tomto železničnom úseku, a teda pochopili, že Bábi sa predbežne nemôže vrátiť.

Vtedy prišla za mnou Jolka Luptáková, ktorá bola v dielni strihačkou, že vraj ona sa zberá ísť do Belej cez les, keďže už dávnejšie nemá správy od matky, čo ju poriadne znepokojuje. Potom by vraj mohla zabehnúť aj k našim rodičom a informovať ich, že Bábi je u nás.

A tak som išla za riaditeľom, aby Jolku uvoľnil. Ten najprv myslel, že ona chce ísť vlakom, preto ju nechápal, ale keď sa dozvedel, že mieni ísť pešo, len poznamenal, že je to síce nebezpečné, ale on ju prepúšťa. Jolka sa ihneď vybrala na cestu. V ten deň stále prichádzali nové a nové správy, že sa Nemci rýchle blížia, že sú už na Jalnej, a že ráno už asi obsadia i Kremnicu.

Ráno sme naozaj v diaľke počuli streľbu. Preto sme sa pripravovali i na odchod do pivnice. Ale najprv som sa vybrala do mesta za našou sesternicou, ktorá prišla zo strachu pred frontom bývať do Kremnice i so svojou invalidnou sestrou Brigitkou. Bývali na námestí u mäsiara Janovského. Chcela som ju pozvať k nám, aby sme front spoločne prečkali. Mesto bolo ľudoprázdné a každý môj mrok zlovestne dunel. V ovzduší bolo priam fyzicky cítiť hroziace nebezpečenstvo. Konečne som k nim dobehla a tu moja sesternica Valika vyhláila, že ony nikam nejdú, ale zostávajú v svojom byte! A tak som sa musela zase sama domov vrátiť. Teraz ale mesto nebolo už tak vyľudnené. Na ulici sa bezradne motalo niekoľko ľudí, ktorí sa chceli dostať domov, ibaže brány boli všade pozamykané! Najnápadnejšia bola trojčlenná skupina v Kremnici neoblúbených partizánov, Vajs, Lacko a ešte jeden, ktorí práve vyšli z dvora mäsiara Wágnera, veľkého priateľa Nemcov. Partizáni mali na hlavách helmy s červenými hviezdami, ktoré si stfhalí z hláv. Boli zúfalí a bezradní. Z ich hovoru som vyrozumela, že si od Wágnera žiadali auto a ten to odmietol s tým, že auto je pokazené. Dovtípila som sa, že auto potrebovali na útek. O pár dní som bola sama svedkom, keď tento Wágner, ktorý prišiel i s jedným nemeckým vojakom k nám do dielni objednať čižmy, mu rozprával, že správne predpokladal, že tí traja k nemu prídu žiadať auto, a preto vybral z neho dôležité súčiastky, aby im mohol ukázať, že auto je pokazené... Taký to bol podliak!

Keď som konečne došla domov, ale bez sesterníc, Bábi bola sklamaná. Bol už najvyšší čas, aby sme sa zariadili v pivnici. Nabalené potrebnými vecami zostúpili sme do pivnice našich domácich, lebo pre nás bolo samozrejmosťou, že do tejto priestornej pivnice patrime spolu s obyvateľmi domu i my. No pivnica bola už celá obsadená Kapustovcami, ktorí nám bezočivo oznámili, že tu veru pre nás miesto nieta, a že pani Štrofeková

odišla k Magde, pán Štrofek i s dvoma synmi je kdesi v povstaní. Domáci majú všetky svoje veci práve v tejto pivnici a oni, Kapustovci, sú i za tieto veci zodpovední. Nás sem veru nepustia a nech si úkryt hľadáme inde... S hnusom sme sa od nich vzdialili a išli do našej drevárky. Tu sme strávili jednu noc. Ráno bola Kremnica už v rukách Nemcov. Až teraz som bola naozaj rada, že som sa zavčasu vrátila do Kremnice. Pre nemeckým vpádom totiž mnoho ľudí Kremnicu opustilo a okupačné vojsko tieto opustené byty násilne obsadilo, alebo vyrabovalo. I byt našich domácich obsadili. Cez deň tam bol úrad Stadtkommandatúry a v noci zábavná miestnosť, kde páni dôstojníci hýrili a hodovali. Pijatky bolo u Štrofekovcov dosť a našli sa i „dámičky“. Do našej kuchyne sa cez výlevkovú rúru neraz tlačila vôňa prvotriedneho vína, ba raz pred našou bránou z malého súdka vytekal do jarku pravý rum. Súdok asi chceli kamsi odviezť, ale opitým vojakom sa vyšmykol z rúk a roztrepal sa... Celá ulica voňala rumom ešte i po týždni. Naš školský dvor tiež okupovalo vojsko, zriadili si tam kuchyňu a celý deň sa tam varilo. Keď sa nad zamestnancami vo výške zablyso ruské lietadlo, vytiahli svoje protiletadlové delá a veselo strieľali do vzduchu. A keď mali chuť, strieľali i do okien našej triedy. Vtedy som dupla silno nohou o dlážku a dievčence už vedeli, že si musia čupnúť k stene smerom do dvora. Strely sa potom zaryli do náprotivnej steny. Bolo to veru strastiplné vyučovanie. So mnou v triede vždy bola i Bábi s Editkou, lebo som ich nechcela nechať doma samy.

Medzi dôstojníkmi Stadtkommandatúry bol i jeden odporný Poliak, putzer, ktorý všade ňuchal, snoril, čosi hľadal a dvere otváral pakľúčom. My sme mali v dverách našťastie wertheimove zámky, ale neraz sme ho prichytili, že sa šparchal i v nich. Mali sme strach i pre niečo iné. Naša špajza, ktorá bola dosť veľká, mala vchod z chodby. My sme viackrát toho Poliaka prichytili pri tom, ako sa pokúšal otvoriť tento zámok. Ja som zamerala pri myšlienke, čo by sa stalo, ak by tento špión vnikol do našej špajzy! Totiž Paľko (švager – poznámka DHK) si cez Vladka v stolárskej dielni objednal kuchyňu a spálňu. Na nábytku tovaryši ešte pracovali, ale matrace pre postele, ktoré škola ihneď objednala a prevzala, boli teraz uskladnené v špajze. A práve tie matrace mi robili veľké starosti, lebo spolu s Paľkovými matracami, nachádzali sa tu ešte i štyri matrace zo Štrofekových postelí, ktoré tu schovala Magda ešte pred príchodom Nemcov. A Nemci tieto matrace samozrejme zháňali pre postele pre dôstojníkov v dolnom byte. Keby sa u mňa našlo šesť matracov, asi by mi nepomohli žiadne výhovorky a mňa by jednoducho odsúdili na smrť, lebo za „poškodzovanie“ nemeckej armády boli vtedy také prísne tresty. Nuž pre toto i pre všeličo iné sme nesmierne trpeli strachom. Každý večer sme našu predizbu zabarikádovovali nábytkom, aby sa nikto k nám nemohol dostať. Časom sa nám i zdalo, že nebezpečie už nie je také akútne, že dokonca i toho Poliaka vymenili, lebo sme ho v dome viac nevideli. Ale o

pár dní sme sa s ním stretli na gestape. Od gestapa sme potrebovali povolenie na to, aby banské auto, o ktorom sme sa dozvedeli, že cez les pôjde do Štiavnice, smelo so sebou vziať i Bábi. Súhlas od šoféra i riaditeľa sme už mali. Na gestape čakalo už množstvo ľudí, hlavne ženy, a my sme museli dlho čakať. Z reči žien sme vyrozumeli, že čakajú na povolenie ísť do Štubnianskych Teplíc (Turčianskych Teplíc – poznámka DHK), kde sa údajne nachádzajú ich zajatí manželia, slovenskí vojaci. Tí už vraj tri dni čakajú na dvore učiteľského ústavu v daždi a bez jedla a pitia, aby ich odtransportovali do nemeckých zajateckých táborov. A vraj, kým sú v Tepliciach, je možnosť vykúpiť ich za peniaze, alebo za jedlo. Mnou pri počúvaní týchto správ zatriaslo a stále ma prenasledovali zlé predtuchy. Čo ak môj Vladko je medzi nimi?

Konečne prišiel rad i na nás. Keď sme prišli k dverám, stál v nich ten odporný Poliak a ako sme vchádzali dnu, tak ma udrel do brucha, že som skoro omdlela (ja som bola už v treťom mesiaci tehotenstva). Od bolesti sadla som si na prvú stoličku a Bábi si povolenie vybavila sama. Bola som nesmierne pobúrená a rozmýšľala, či by som nemala ísť toho lotra zažalovať. Ale vedela som, že by som i tak neuspela, ba len na seba upozornila. A tak sme sa pobrali preč, v duchu prosiac Pána Boha, aby úder tohto lotra nepoškodil môj drahý plod. Trýznila som sa otázkou, že prečo ma udrel. Čo som mu urobila? Ale odpoveď som nenašla... Len rýchlo preč z tejto prekliatej budovy!

Medzitým sa naša slúžka vrátila, a keďže Bábi mala všetky veci na odcestovanie pripravené, odprevadili sme ju k banskej budove, odkiaľ mal ten nákladiak odísť. Vyplatila som šoféra a veľmi mu naložila, aby dával na ceste veľký pozor. S Bábi sme sa lúčili so slzami v očiach. Zapriala som jej šťastlivú cestu do Štiavnice a potom i do Šaštína, kde na ňu zaiste už netrpezlivo čakajú. Spolu s Editkou sme poslali vrúčne pozdravy i drahým rodičom a príbuzným. Ako sa auto vzdiaľovalo, premohol ma pocit opustenosti, beznádeje a bezradnosti.

O Vladkovi so nemala žiadne správy a ako sa dni mňali, tým bolo pravdepodobnejšie, že sa mu prihodilo niečo nedobré. Ukradomky sa domov vracali povstaleckí vojaci a Kremnicou tiež denne prechádzali pod dozorom nemeckej ozbrojenej stráže zajatci, slovenskí partizáni a ľudia, ktorí sa pred Nemcami skrývali v lese. Z ich skrýš ich vylákali do ruských uniforiem preoblečení Vlasovci, ktorí s krikom: „Nemcov sme vyhnali, prišli sme vás oslobodiť!“, takto podviedli mnohých nešťastníkov... Tí sa spamätali až vtedy, keď sa ocitli v rukách gestapa. Hovorilo sa, že za každého zajatca dostali 300 korún. Peniaze prepili a potom robili v meste výtržnosti. Nebáli sa nikoho, okrem gestapákov. Ja som na ulici strávila každú voľnú chvíľu, dúfajúc, že vo voľaktorej skupine zazriem Vladka a pomocou Červeného kríža ho vyslobodím. Moje nádeje objaviť ho boli márne...

Raz, tiež som bola s Editkou takto v meste a stretla

som pri mincovni Magdu Mrázovú. Onedlho sme zazreli blížiť sa asi 300-400 člennú skupinu zajatcov. Na čele išiel jeden pár, krásna hrdá židovská žena s krásnym židovským mužom. Boli tam celé rodiny komunistov a Židov. Všetci sadli na lep Vlasovcom. Temer na konci šla jedna matka asi so 6-7 ročným dievčatom. Magda posunkami volala dievčatko k sebe. Matka ihneď pochopila a dieťa jemne posúvala smerom k Magde. Len čo sa dievčatko tým smerom pohlo, zbadal to jeden nemecký vojak, udrel matku puškou po pleci a Magde pohrozil, že ju zastrelí, ak ihneď nezmizne. Aj ja som s ňou rýchlo vošla do mincovne. Tam sme žiaľili nad tým, že sa nám nepodarilo zachrániť aspoň to dieťa. Ešte v ten deň postrieliť celú skupinu. Po vojne sa pod Kremnicou našiel hromadný hrob. Kremnicou prešlo ešte veľa skupín, ale Vladko medzi nimi nebol...

Život v Kremnici sa stal veľmi namáhavým. Jedna časť našej školy bola zbombardovaná. Zo zajatia na Ľupčianskom hrade sa vrátil riaditeľ Valent. Rozprával, že sa im tam celkom dobre vodilo. Strava bola výborná a bývanie tiež dobré. Že sú väznení im pripomínalo len to, že pri posteliach mali vedro na potrebu, i to asi len preto, aby v noci nemuseli chodiť do poriadne vzdialeného záchoda. Cez deň sa bavili najčastejšie masením kariet...

Raz sme sa stretli na dvore a on ma pozval do kancelárie. Opýtal sa ma, či môj brat Štefan nie je u nás. Prekvapene som odvetila, že nie. A vraj, či viem, že môj brat je poverenikom, našťastie vraj nie za komunistickú stranu, ale za londýnsku vládu, lebo ináč by ho popravili. Tento rozhovor ma veľmi rozrušil. Z kancelárie som odišla s ťažkým srdcom, vediac, že Pištu teraz hľadajú,

a to je zle. Keďže je pre nich nezvestný, znamená to, že sa niekde skrýva, alebo je za hranicami. Veľmi som sa o jeho osud obávala a prosila Všemohúceho, aby mu bol na pomoci...

Voľaktory novembrový deň ma prekvapil svojou návštevou švager Ivan. Bol sychravý, neobyčajne studený deň. Hovoril, že ho posielala mamička, aby ma priviedol do Trnovca, že tam budem vo väčšej istote ako tu... Bola som milo prekvapená touto starostlivosťou, ale vyhlásila som, že moje miesto je tu. Keď sa Vladko vráti, chcem aby ma našiel tu. Na to mi Ivan tichým hlasom prezradil: „Vladko sa už nevráti, je v Nemecku v niektorom zajateckom tábore...”

Táto správa ma zasiahla priamo do srdca. „Odkiaľ to vieš?“ opýtala som sa zúfalým hlasom. Vraj z Vrútok prišla za mamičkou manželka Jožka Kováčikovie a rozprávala, že sa dozvedela, ktorým vlakom odvádzajú jej manžela do Nemecka... Vedela, že ten vlak vo Vrútkach zastane. Chcela sa pokúsiť manžela vykúpiť... Keď sa vlak na stanici zastavil, našla manželov vagón a tam objavila i Vladka. Manžela sa jej podarilo vykúpiť, chlieb potom ponechala Vladkovi... (podľa spomienok p. Mariana Hárezníka zo Žiaru nad Hronom Jozefa Kováčika z vlaku vytiahli a tým zachránili vrútockí železničiar, Vladimíra Varinského sa im vytiahnuť nepodarilo – poznámka DHK).

citácia:

VIŠŇOVSKÁ – VARINSKÁ, Irena. *Moje spomienky. Kremnica 1939 – 1946*. Düsseldorf : Vlastným nákladom Edita Varinská, 2010, s. 130 – 144.

Zápisky zo Slovenského národného povstania Z denníkových záznamov účastníka povstania v Kremnici a okolí Vladimír Varinský

23. august 1944 – streda

Nákladný vlak v Kralšovanskom tuneli vyhodенý mŕtinou. Zastavená doprava.

24. august 1944 – štvrtok

V Mikuláši.

26. august 1944 – sobota

Cesta do Kremnice. Bola Editka.

28. august 1944 – pondelok

V noci v tuneli od Piargov partizáni vyhodili dva vlaky a zatarasili tunel.

29. august 1944 – utorok

Nemecké jednotky prišli na Slovensko.

30. august 1944 – streda

Slovenský vysielateľ B. Bystrica.

1. september 1944 – piatok

Deklarácia Slovenskej národnej rady.

2. september 1944 – sobota

Mobilizačná vyhláška.

6. september 1944 – streda

Prísaha Slovenskej národnej rade (ČSR) do rúk starostu Horvátha.

7. september 1944 – štvrtok

Strelba lietadla nad Kremnicou.

(bližšie neurčené lietadlo - poznámka DHK)

8. september 1944 – piatok
Narukoval som k vojsku do Kremnice.

15. september 1944 – piatok
Stráž na stanici VŽP (Vojenská železničná pohotovosť).

24. september 1944 – nedeľa
Irenka s Editkou cestovali do Banskej Štiavnice.

30. september 1944 – sobota
8:30 – 15:30 Kremnica – Zvolen a naspäť.

1. október 1944 – nedeľa
17:17 – 20:30 Kremnica – Zvolen a naspäť.

2. október 1944 – pondelok
O druhej hodine zavedenie stredoeurópskeho času (SEČ).

3. október 1944 – utorok
Cesta do Zvolena a naspäť 4:39 – 8:00.

4. október 1944 – streda
Zo stanice sme odišli do kasární.

5. október 1944 – štvrtok
Cesta na Šváb. Irenka s malou Editkou a krstnou mamou vrátili sa z B. Štiavnice do Kremnice. Obsadenie úseku pri Starej Kremničke.

6. október 1944 – piatok
Pochod v noci do Ihráča. Bombardovanie Skalky. Hliadky nad Ihráčom.

7. október 1944 – sobota
Pochod dolinou Biely Potok – Hostinec – Badín. Celú noc sme išli cestou v lese vyhladnutí a nevyspatí. Ráno sme došli ku Badínu.

8. október 1944 – nedeľa
Bez raňajok pochodovali sme naspäť blízko Troch Krížov (2 noci, 2 dni). Mlhavo. Dážď.

9. október 1944 – pondelok
Dážď.

10. október 1944 – utorok
Pochod lesom ku poľovníckej chate. 1 km od nej studnička s pitnou vodou (2 noci, 2 dni).

11. október 1944 – streda
Oblačno. Daždivo.

Vladimír Varinský

Pešo z nemeckého Hamelnu do slovenskej Kremnice

Zápisky vojnového zajatca

edícia zápisky

Múzeum Slovenského Národného Povstania
MUSEUM OF SLOVAK NATIONAL UPRISING

1

Titulná strana knihy Vladimíra Varinského
Pešo z nemeckého Hamelnu do slovenskej Kremnice, 2010

12. október 1944 – štvrtok
Pochod lesom až pod Tri kríže. Vápenný vrch. Oblačno. Slnko.

13. október 1944 – piatok
Mlhavo. Celý deň mlha.

14. október 1944 – sobota
Celý deň jesenný dážď. Mlha.

15. október 1944 – nedeľa
Maďarsko kapitulovalo. Vychodilo krvavé slnko. Cez deň snečno. Večer padla hmla. Hviezdnatá noc. Ruské lietadlá.

16. október 1944 – pondelok

Jasný východ slnka. Večer hmla a vietor, do rána dážď.
Na fronte ticho.

18. október 1944 – streda

Červená armáda prekročila Podkarpatské priesmyky. Štuky bombardovali Bystricu a Tri Duby. V noci dážď.

19. október 1944 – štvrtok

Daždivo. Studený vietor. Paľba ustala.

20. október 1944 – piatok

Svietilo jesenné slnko. Lietadlá.

22. október 1944 – nedeľa

8:00 odchod z hory smer B. Bystrica. Náhlavský a ja nocovali sme u švagra Paľka.

23. október 1944 – pondelok

Cesta nás dvoch cez Brusno do Dubovej, kde sme nocovali.

24. október 1944 – utorok

Cesta vlakom do Radvane. Nocovali sme v Malachove.

25. október 1944 – streda

Ráno sme prišli ku novej jednotke do hory. Poobede prichodíme k ošetrovni do Malachova. Padol Zvolen.

26. október 1944 – štvrtok

O polnoci odchádzame cez Bystricu na Senicu a Ne-

mce. Nocovanie v Rudlovej.

27. október 1944 – piatok

Ústupová cesta cez Panský diel do Španej Doliny. Bol som so Štrofekovcami. Lietadlá bombardovali. Prebdená noc v domčeku na kraji.

28. október 1944 – sobota

Ráno s Náhlavským odišli sme cez hory s ustupujúcim vojskom na Donovaly. Bola hmla a dážď. Nocovanie na Kozom chrbte.

29. október 1944 – nedeľa

Cesta smerom na Ďumbier. Bola hmla. V hore bolo mnoho ľudí. Nemci strieľali na Prašivú. Z Prašivej sme išli predvčerom do doliny.

30. október 1944 – pondelok

Stali sme sa nemeckými zajatcami. Nocoval som v Moštenici. Prúd pochádzajúcich cez Slovenskú Ľupču do Banskej Bystrice. Nocovanie v Kráľovej pri Bystrici v hangároch.

citácia:

VARINSKÝ, Vladimír. *Pešo z nemeckého Hamelnu do slovenskej Kremnice. Zápisky vojnového zajatca*. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2010, s. 27 – 31.

Kremnický letopis 1/2017

annales cremnicienses

časopis o dejinách Kremnice a okolia

ročník 16, číslo 1 (jún 2017)

31. číslo časopisu

prvých 9 čísel vyšlo pod názvom *Kremnický rumaj*
vychádza 2-krát do roka, cena 1,50 euro

**na vydávanie časopisu sa vzťahujú ustanovenia
autorského práva**

vydavateľ: občianske združenie SOS Kremnica - nezisková organizácia venujúca sa histórii
a pamiatkam mesta Kremnice a jeho okolia

IČO: 37823671

adresa redakcie: Štefánikovo námestie 11/21, 967 01 Kremnica, SR

kontakt: +421 - 0915 824 518

danielkianicka@yahoo.com, daniel.kianicka@nbs.sk

redaktor, zostavovateľ, redakčné a grafické spracovanie: Daniel Haas Kianička

redakčná spolupráca: Magdaléna Kamhalová

fotografie: archív Edity Varinskej a NBS-MMM Kremnica

tlač: P+M Turany

náklad: 200 ks

registračné číslo časopisu: EV 4158/10, ISSN 1336-8133

Ako dobrovoľná nezisková organizácia uvítame akékoľvek **finančné príspevky** na vydávanie časopisu, prispieť môžete priamo v sídle redakcie alebo v malebnom kremnickom medzibráni, kde sa nachádza pobočka VÚB - IBAN číslo nášho účtu je SK390200000001481324851/0200.